

Iranian Agricultural Extension and Education Association

Online ISSN: 2980-8561

Iranian Agricultural Extension and Education Journal

Journal Homepage: <http://www.iaeej.ir/>

Research Paper

Push and Pull Factors of Rural Migration: From the Perspective of the Origin Community and Translocal Migrants

Parisa Pak^a , Masoumeh Forouzani^{a*} , Mansour Ghanian^a , Abbas Abdeshahi^b ^a Agricultural Extension and Education Department, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Iran.^b Agricultural Economics Department, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Iran.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 02 September 2025

Revised: 15 November 2025

Accepted: 22 November 2025

Keywords:

Behbahan
Causes of migration
Rural-urban migration
Translocality

ABSTRACT

Rural-to-urban migration is one of the most significant socio-economic phenomena in Iran, exerting profound impacts on both rural and urban communities and arising from a complex interplay of social, psychological, economic, and political factors. This study aims to identify the push and pull factors of rural–urban migration from the perspectives of origin communities and translocal migrants. Employing a quantitative, descriptive–analytical, survey-based design, data were collected through a questionnaire with confirmed face validity and acceptable reliability (Cronbach’s alpha = 0.75). The statistical sample comprised 390 rural residents and 150 translocal migrants from Behbahan County. Data analysis was conducted using SPSS software. The results of factor analysis indicated that eight factors—employment–income, economic, educational, social, urban–rural discrimination, infrastructural, geographical–climatic, and cultural—explained 66.8% of the total variance for translocal migrants and 63% for the origin community. Employment–income and educational factors emerged as the most influential drivers of migration, whereas cultural and geographical–climatic factors had the least impact. The similarity of factor analysis results between the two groups suggests that translocal migrants, owing to their rural living experiences, familiarity with local challenges, and geographical and cultural proximity to the origin community, hold comparable perspectives. This shared viewpoint leads both groups to identify similar factors as the primary reasons for migration.

1. Introduction

Rural-to-urban migration is an inevitable process experienced at varying rates across countries worldwide (Amanpour et al., 2021). Although numerous theories—such as those proposed by Ravenstein, Todaro, Relative Deprivation, and Dependency Theory—have examined the factors influencing rural-to-urban migration, observable changes in the nature of this process indicate that, contrary to common assumptions, migration is not necessarily a one-way movement (Rabiei & Soleimani Khoo, 2022). Family members who live away from their place of origin often maintain strong connections with those who remain at home (Pet & Birtel, 2015). Consequently, a new paradigm emerged in the early 1990s, referred to as translocality (Greiner, 2010). A translocal community can be defined as a group of translocal families whose members reside in different locations while maintaining strong mutual interdependence (Fuengfeid, 2018). Through such interconnectedness, the capacity of families and communities to respond to risks and sustain livelihoods and well-being is enhanced (Porst, 2021). Within this context, a central aspect of the migration process concerns the underlying causes and motivations that prompt rural residents to move to urban areas (Nowrouzadeh, 2022). Migration is influenced by multiple and interacting factors (Begi et al., 2024), and whether examined from the perspective of the origin community or from the viewpoint of migrants themselves, it can be analyzed in terms of push and pull factors. Accordingly, the present study aims to identify and compare the push and pull factors influencing rural-to-urban migration from two perspectives: the origin community and translocal migrants.

2. Methodology

* Corresponding author: Associate Professor of Agricultural Extension & Education, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran.

E-mail address: m.forouzani@asnruk.ac.ir

<https://doi.org/10.22034/iaeej.2025.511981.1855>

The research was conducted using a quantitative approach and a survey method. Two statistical populations were considered. The first population, the origin community, consisted of residents of rural areas in Behbahan County, Khuzestan Province, located in southwestern Iran, from whom a sample of 390 individuals was randomly selected based on Morgan's table. The second statistical population comprised translocal migrants; due to the absence of accurate official statistics on their number, the n-omega method for unknown populations (Loungrath, 2014) was applied, and in accordance with the requirements of Exploratory Factor Analysis (EFA), a purposive sample of 150 individuals was selected. Eligibility criteria for migrant selection included a minimum of five years of migration experience and the maintenance of active contact with the village of origin, consistent with criterion-based purposive sampling. The study questionnaire was developed based on preliminary interviews and included migration-related reasons presented to respondents using a five-point Likert scale. After confirming face and content validity and establishing acceptable reliability (Cronbach's $\alpha = 0.751$), the data were collected and analyzed using exploratory factor analysis in SPSS version 26.

3. Results

The findings revealed that the average age and level of educational attainment of translocal migrants were higher than those of the origin community. The occupational structure also differed to some extent between the two groups: office and clerical jobs as well as self-employment were the most common occupations among translocal migrants, whereas farming remained the dominant occupation within the origin community. Both groups identified three factors (providing opportunities for children to continue their education, access to higher-quality educational facilities, and unemployment in rural areas) as the most important causes of migration. While the origin community placed greater emphasis on children's education and access to better schools, translocal migrants prioritized higher income as their primary motivation. Cultural and climatic factors were assigned the lowest level of importance by both groups. The results further indicated that exactly eight common factors were extracted for both groups, collectively explaining 63.1% and 66.8% of the total variance in the origin community and translocal migrant group, respectively. The order and composition of these factors were identical across the two groups and were ranked, in terms of importance, as occupational and income-related, economic, educational, social, urban-rural disparity or discrimination, infrastructural, geographical and climatic, and cultural factors, with only minor differences observed in the percentage of variance explained by each factor.

4. Discussion

The results of this study indicated that the occupational and income factor, identified as the most influential determinant, comprises the push variable of unemployment and the pull variables of access to employment opportunities and higher urban incomes. Economic push factors, including capital shortages, the weakness of the agricultural economy, and land scarcity, were also found to significantly influence the migration process. Furthermore, the pull attraction of improved educational opportunities underscores the important role of education in migration decision-making. In addition, motivations such as social participation, the pursuit of higher social status, and reliance on kinship and friendship networks were identified as social pull factors and contributed substantially to explaining migration behavior. The urban-rural discrimination factor, reflected in perceived inequalities in access to medical, administrative, and welfare services, also plays a significant role in migration decision-making. Infrastructure-related factors—such as the lack of basic facilities, poor housing quality in rural areas, and inadequate transportation systems—emerged as important push challenges. Subsequently, geographical and climatic factors, manifested through environmental changes such as drought, water scarcity, and soil salinity, were identified as environmental push factors that potentially contribute to migration, although their influence was weaker than that of other factors. Finally, cultural factors, expressed through a lack of cultural cohesion, social disagreements, and the rejection of traditional rural customs, were found to shape the inclination and ultimate decision to migrate.

5. Conclusion

Despite long-term residence in urban areas, translocal migrants exhibit perceptions of push and pull migration factors that are highly similar to those of the origin community, largely due to the maintenance of multifaceted ties and translocal connections with their home villages. The most significant shared factor was the occupational and income dimension, a finding that is fully consistent with Neoclassical Theory, Lee's Push-Pull Theory, Stark's Relative Deprivation Theory, and Functionalist perspectives. Educational and economic factors were ranked next in importance, while cultural and climatic factors exerted the least influence. This convergence in perspectives offers a

valuable opportunity for policymaking, as translocal migrants can function as effective intermediaries and potential investors in the development of their villages of origin.

Reference

- Amanpour, S., Alishaei, A., and Hosseini Shahparian, N. (2021). Measurement and evaluation of variables affecting the formation of reverse immigration in rural areas (case: central part of Dezful city). *Quarterly Journal of Human Geography*, 13(4). 223 – 245
- Bagi, M., Olad Ghobad, M., and Mirrezaei, M. B. (2025). Role of socio-economic development in the formation of youth migration patterns. *BioPolitics and Development*, 1(1), 21-40. <https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.63341>
- Fuengfeld, H. (Ed.). (2018). *Migration for adaptation: A guidebook for integrating migration and translocality into community-based adaptation*. University of Bonn
- Greiner, C. (2010). Patterns of translocality: Migration, livelihoods and identities in Northwest Namibia. *Sociologus*, 60(2), 131-161
- Loungrath, P. (2014). Sample size determination for non-finite population. *Southeast-Asian Journal of Sciences*, 3(2), 141-152.
- Peth, S. A., and Birtel, S. (2015). Translocal livelihoods and labor migration systems in Bangladesh. *Environment, Migration and Adaptation-Evidenc and Politics of Climate Change in Bangladesh*, Chapter: 6
- Porst, L. (2021). *Translocal resilience in a changing environment* (Doctoral dissertation, Universitäts- und Landesbibliothek Bonn)
- Rabiee, Z., and Soleimanikhoo, M. (2022). The effect of internal and external factors on the return of Iranian migrants during 2014 to 2022. *Science and Technology Policy Letters*, 12(4), 62-47.

عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستاییان: از دیدگاه جامعه مبدأ و مهاجران ترامکان

پریسا پاک^۱، معصومه فروزانی^{۲*}، منصور غنیان^۳، عباس عبدشاهی^۴

(دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۱؛ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۱)

چکیده

مهاجرت روستا - شهری یکی از پدیده‌های مهم اجتماعی - اقتصادی است که عوامل متعددی بر آن تأثیر می‌گذارند. بررسی علل مهاجرت از دیدگاه مهاجران ترامکان در کنار دیدگاه جامعه مبدأ می‌تواند به درک عمیق‌تر انگیزه‌ها و عوامل محرک این پدیده در جوامع روستایی کمک کند. با توجه به اهمیت شناخت این عوامل، پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستا - شهری از دیدگاه جامعه مبدأ و مهاجران ترامکان انجام شد. این مطالعه پیمایشی است و داده‌ها از طریق پرسشنامه با روایی صوری و پایایی تأییدشده (آلفای کرونباخ ۰/۷۵۱) جمع‌آوری گردیدند. نمونه آماری شامل ۳۹۰ نفر از روستاییان و ۱۵۰ نفر از مهاجران ترامکان شهرستان بهبهان بود. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS ver26 واکاوی شدند. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که برای جامعه مهاجران ترامکان ۶۶/۸ درصد از واریانس کل و برای جامعه مهاجر فرست ۶۳ درصد توسط هشت عامل شغلی - درآمدی، اقتصادی، آموزشی، اجتماعی، تبعیض شهر و روستا، زیرساختی، جغرافیایی - اقلیمی و فرهنگی تبیین شدند؛ به‌گونه‌ای که عوامل شغلی - درآمدی و آموزشی مهم‌ترین محرک‌های مهاجرت بودند؛ در حالی که عوامل فرهنگی و جغرافیایی - اقلیمی کم‌ترین تأثیر را داشتند. تشابه نتایج تحلیل عاملی دو گروه نیز نشانگر آن است که مهاجران ترامکان به دلیل تجربه زندگی در روستا و آشنایی با مشکلات و تشابه جغرافیایی و فرهنگی با جامعه مبدأ دیدگاه‌های نزدیک با آنان داشته‌اند و این دیدگاه مشترک باعث می‌شود هر دو گروه عوامل مشابهی را به‌عنوان دلایل مهاجرت در نظر بگیرند. به‌منظور کاهش عوامل رانشی و ایجاد کشش در مبدأ، پیشنهاد می‌گردد اقداماتی انجام شود که موجب تسهیل سرمایه‌گذاری مهاجران ترامکان در روستاهای مبدأ خود شده و به ایجاد فرصت‌های اقتصادی متنوع در روستا کمک نماید تا از این طریق پدیده مهاجرت به‌ویژه در میان قشر جوان کنترل‌شده و ارتباط پایدار مهاجران ترامکان با جامعه مبدأ خود نیز حفظ شود.

کلیدواژه: بهبهان، علل مهاجرت، مهاجرت روستایی، مهاجران ترامکان.

^۱ دانشجوی دکتری رشته ترویج کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.

^۲ دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.

^۳ استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.

^۴ دانشیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.

* نویسنده مسئول، پست الکترونیک: m.forouzani@asnrukh.ac.ir

پدیده مهاجرت همراه با آغاز تاریخ بشر وجود داشته است و از شکل ابتدایی خود که به‌عنوان یک نیاز اضطراری برای بقا بود، به شکل‌های امروزی آنکه در قالب تلاش برای بهبود رفاه و ارتقاء سطح زندگی می‌باشد، تحول یافته است (شریفی و شهنازی، ۱۴۰۲). در همین راستا، مهاجرت از روستا به شهر نیز یک فرایند گریزناپذیر است که با آهنگی متفاوت در تمام کشورهای جهان تجربه شده است (امانپور و همکاران، ۱۴۰۰). بخش اعظمی از جمعیت جهان در مناطق روستایی سکنی گزیده‌اند، به‌طوری‌که زندگی و معیشت این افراد به منابع محلی موجود وابسته است. با این حال مواردی مانند افزایش جمعیت جهان، افزایش تقاضا برای غذا، کاهش منابع طبیعی، تغییرات آب و هوایی و افزایش فشار فزاینده به زمین باعث آسیب به خانوارهای روستایی شده است؛ بنابراین، روستاییان در تلاش به‌منظور تغییر این وضعیت ناخوشایند و کسب رفاه بیشتر رهسپار شهرها می‌شوند. آمارهای مهاجرتی در کشور ایران نیز گویای مهاجرت شدید جمعیت از روستاها به شهرهای کشور طی نیم‌قرن گذشته بوده است (کریمیان و همکاران، ۱۴۰۱). به‌طوری‌که بر پایه آمارهای آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور در آبان‌ماه سال ۱۳۹۵ و آخرین محاسبات جمعیت کشور که در اول آبان‌ماه سال ۱۴۰۳ انجام شده است، در طول نیم‌قرن گذشته درصد جمعیت روستایی از ۶۸/۵ درصد جمعیت کل کشور در سرشماری سال ۱۳۳۵ به ۲۳ درصد در محاسبات سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). آنچه در این فرایند مهاجرت اهمیت دارد، علل و انگیزه‌های مختلف روستاییان برای مهاجرت به شهرها است. به‌طوری‌که مهاجرت چه در سطح کلان و چه در ابعاد خردتر، آن‌قدر پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی است که نمی‌توان تنها یک یا چند عامل را به آن نسبت داد (نوروززاده، ۱۴۰۱)؛ چراکه یک عامل به‌تنهایی نمی‌تواند به‌عنوان نیروی منفرد مؤثر بر مهاجرت مورد بررسی قرار گیرد (Mendola, 2008)، بلکه عوامل متعددی از جمله فقر، بیکاری، حوادث طبیعی، جنگ و ناامنی، کمبود امکانات مانند آموزش رسمی، خدمات بهداشتی، محل زیست مناسب، آزادی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارند که می‌توانند بر بروز مهاجرت تأثیرگذار باشند (بگی و همکاران، ۱۴۰۳). در مورد دلایل انجام مهاجرت‌های روستا - شهری تحقیقات زیادی انجام گرفته است و شاخه‌های مختلف علوم انسانی هر کدام بخشی از آن را مورد تحقیق و بررسی قرار داده‌اند (Bag & Pati, 2021)؛ در این میان مشخص شده است که لزوماً همه مردم به یک شکل به این عوامل واکنش نشان نمی‌دهند. در حقیقت، عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، جمعیتی، ارتباطی، اداری و غیره در مهاجرت و شکل‌گیری آن مؤثر هستند (میرزاصطفی و پروانه، ۱۳۹۲). از این‌رو، در علوم اجتماعی و به‌ویژه جامعه‌شناسی در مورد اینکه حرکت امواج انسانی از چه سازوکارهایی تبعیت می‌کند و یا انگیزه‌های این‌گونه انسان‌ها چیست و به‌طور کلی آیا می‌توان برای حرکت انسان‌ها (مهاجرت) قانونمندی خاصی را در نظر گرفت، دیدگاه‌های مختلفی ارائه شده است که در ادامه به برخی از این دیدگاه‌های عمده طرح شده در زمینه مهاجرت براساس تقدم تاریخی پرداخته شده است.

نظریه راونشتاین (Ravenstein): یکی از نخستین نظریه‌های مهاجرتی که توسط برخی پژوهشگران علوم اجتماعی مورد توجه قرار گرفته، نظریه "قوانین مهاجرت" ارنست جورج راونشتاین است (عزمی و تربت‌پناه، ۱۳۹۹). وی ابتدا در سال ۱۸۸۵ در مقاله‌ای با همین عنوان نظریه خود را ارائه کرد و سپس در سال ۱۸۸۹ آن را تکمیل نمود. طبق این نظریه، مهاجران از مناطقی که فرصت‌های کمتری دارند به سمت مناطقی که فرصت‌های بیشتری موجود است، کوچ می‌کنند (محمودیان و نظری، ۱۴۰۰). از نظر راونشتاین عوامل تعیین‌کننده مهاجرت، فاصله جغرافیایی و امکانات رفاهی در مبدأ و مقصد است، بنا بر نظر وی هر چه مسافت جاده‌ای بین مبدأ و مقصد بیشتر باشد، حجم مهاجرت کمتر می‌شود (اکبری، ۱۳۹۹). از نظر وی، مهاجرت دارای قوانین خاصی است که عبارتند از: (۱) نرخ مهاجرت بین دو نقطه ارتباط معکوس با فاصله بین دو نقطه دارد؛ (۲) مرحله‌ای بودن مهاجرت بدین معنا که در جریان مهاجرت، افراد محلی به طور طبیعی مایل هستند ابتدا به طرف شهرهای نزدیک و سرانجام به سوی شهرهایی که به سرعت رشد می‌کنند، مهاجرت کنند؛ (۳) جریان و ضد جریان مهاجرت، یعنی هر جریان عمده مهاجرت، یک ضد جریان جبران‌کننده را به وجود می‌آورد؛ (۴) تفاوت شهر و روستا در میل به مهاجرت تأثیر دارد و افراد ساکن شهرها کمتر از آنهایی که در بخش‌های روستایی یک کشور هستند، مهاجرت می‌کنند؛ (۵) تکنولوژی، ارتباطات و مهاجرت بدین معنا که جریان‌های مهاجرت در طول زمان و در نتیجه افزایش امکانات جابجایی و توسعه صنعت و تجارت،

ماهیتا رو به افزایش دارند؛ و ۶) غلبه انگیزه اقتصادی در قالب قوانین بد و ظالمانه، مالیات‌های سنگین، آب و هوای نامتناسب و محیط‌های اجتماعی نامناسب در ایجاد جریان‌های مهاجرت مؤثر هستند (رستگاری‌پور و محمودی، ۱۳۹۹).

نظریه کارکردگرایی: این دیدگاه در جامعه‌شناسی مهاجرت طرفداران زیادی داشته است و برای مدتی طولانی به‌عنوان نظریه برجسته و پیشرو در حوزه نظریه‌پردازی و پژوهش‌های مرتبط با مهاجرت شناخته شده است (عزمی و تربت‌پناه، ۱۳۹۹). براساس این نظریه، نیاز به نیروی کار در برخی مناطق پیشرفته و وجود نیروی کار اضافی در مناطق کمتر توسعه‌یافته، باعث شکل‌گیری مهاجرت به‌عنوان عاملی برای برقراری تعادل در این نابرابری منطقه‌ای می‌شود؛ بنابراین، تأثیرات مهاجرت از دیدگاه این نظریه، مثبت ارزیابی می‌گردد (جمعه‌پور و عیدی‌ترامه، ۱۳۹۲). در این نظریه، مهاجرت عمدتاً تصمیمی فردی است که با هزینه‌های اقتصادی، اجتماعی و روانی همراه است. این نظریه، مهاجرت‌های روستا - شهری را کارکردی تلقی می‌کند و بر این اساس فرایند حرکت توده‌های روستایی به سوی شهرها را امری طبیعی ارزیابی می‌کند. بر این مبنا، شهرها به نیروی انسانی نیاز دارند که به‌واسطه این نیاز با نوعی عدم تعادل روبرو می‌شوند و مهاجرت واکنشی به این عدم تعادل است (بارانی، ۱۳۹۹).

نظریه اقتصاد نئوکلاسیک: اساس این نظریه آن است که مهاجرت به دلیل تمایل افراد برای به حداکثر رساندن رفاه خود با توجه به محدودیت‌هایی که در بودجه دارند، رخ می‌دهد. نظریه نئوکلاسیک اقتصادی، اختلاف بین دستمزدها و توزیع نابرابر نیروی انسانی میان مناطق مختلف را دلیل اصلی مهاجرت می‌داند. بنابراین، اگر شکاف میان مناطق مختلف از نظر توسعه از بین برود مهاجرت نیز کم خواهد شد. مهاجر به‌عنوان بازیگری خردمند بین سود و زیان مهاجرت، دست به محاسبه می‌زند و اگر سود مهاجرت بیشتر از هزینه‌های آن باشد، اقدام به مهاجرت می‌نماید (بگی و همکاران، ۱۴۰۴).

نظریه کنش - رانش: اورت اس.لی (Evert S.Lee) استدلال می‌کند که چهار عامل عمده شامل عوامل موجود در مبدأ، عوامل موجود در مقصد، موانع موجود در جریانات مهاجرت از مبدأ به مقصد و عوامل شخصی در مهاجرت مؤثر هستند. در هر مبدأ و مقصدی یک‌سری عوامل مثبت (جاذبه‌ها) و عوامل منفی (دافعه‌ها) وجود دارند که در نگاه داشتن فرد در یک منطقه یا مهاجرت او مؤثر هستند (جعفرمدار قره باغ و همکاران، ۱۴۰۲). بنابراین، مهاجرت را می‌توان به‌عنوان یک تصمیم زیرکانه به‌وسیله افراد برای دستیابی به منافع از فرصت‌هایی که به‌اندازه کافی در محل سکونت آن‌ها وجود ندارد، در نظر گرفت (دراهمی و همکاران، ۱۴۰۳).

نظریه محرومیت نسبی: استارک (Stark) در نظریه محرومیت نسبی، مهاجرت را پاسخی به رفع محرومیت‌ها و نارضایتی‌ها می‌داند. در حقیقت فاصله بین اهداف ارزشمند و ابزار دستیابی به اهداف، موجب احساس محرومیت نسبی می‌شود و اگر فرد منابعی را برای غلبه بر محرومیت‌های خود در خارج از سازمان اجتماعی محل خود (مبدأ) درک کند؛ تصمیم به مهاجرت می‌گیرد (صادقی جعفری و شینی میرزاده، ۱۴۰۲). در چارچوب این نظریه فردی که قصد مهاجرت دارد، وضعیت اقتصادی و اجتماعی خود را با دیگران مقایسه می‌کند و همچنین شرایط منطقه مبدأ را با مقصد مورد سنجش قرار می‌دهد؛ سپس، در راستای مهاجرت کردن یا ماندن، تصمیم می‌گیرد. طبق این دیدگاه، مهاجرت پاسخی به محرومیت‌های نسبی است (شهپری‌ثانی و همکاران، ۱۳۹۸).

نظریه تودارو (Todaro): تودارو همانند سایر صاحب‌نظران مهاجرت، درصدد تبیین مهاجرت‌های روستا - شهری بوده است. فرض اصلی الگوی تودارو این بود که هر مهاجر بالقوه، بر مبنای هدف بیشینه‌سازی (درآمد انتظاری) تصمیم می‌گیرد که به شهر برود یا نرود. در این تصمیم‌گیری دو عامل اقتصادی اصلی نقش دارد؛ اولین عامل مربوط به تفاوت واقعی موجود بین دستمزد در شهر و روستا است که به دلیل مهارت‌های متفاوت و دوره‌های آموزش کارگران به وجود آمده است. دومین عنصر اصلی الگوی مزبور و مهم‌ترین قسمت آن که در سایر الگوهای مهاجرت از روستا به شهر نیست، میزان احتمال موفقیت هر مهاجر در به دست آوردن شغل در شهر است (مهدویان و اسفندیاری، ۱۴۰۰). بنابراین، فرد مهاجر در این فرایند به جنبه‌های پیچیده‌ای توجه می‌کند که شامل اولویت زمانی، نرخ تنزیل، هزینه‌های مربوط به مهاجرت، ارزش فعلی تنزیل شده درآمد مورد انتظار و جستجوی شغل در بخش‌های اقتصادی جدید می‌شود و با وجود بیکاری در شهرها، مهاجرت از روستا به شهر را انتخاب خواهد کرد (سلیمی و همکاران، ۱۳۹۹).

عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستاییان: از دیدگاه جامعه مبدا و مهاجران ترامکان

نظریه وابستگی مهاجرت: طرفداران نظریه وابستگی معتقدند که نمی‌توان عوامل مهاجرت را از پیامدهای آن جدا کرد، زیرا مهاجرت هم معلول توسعه ناپایدار و هم عامل گسترش و تعمیق این نوع توسعه است. به‌طور کلی، نظریه پردازان وابستگی مهاجرت را در کشورهای جهان سوم، پدیده‌ای نوظهور می‌دانند که به روابط سرمایه‌داری وابسته در این کشورها مرتبط است (رستمعلی‌زاده و نوبخت، ۱۴۰۲). طرفداران این نظریه، نفوذ سرمایه‌داری به کشورهای جهان سوم را عامل اصلی ایجاد نابرابری بین مناطق شهری و روستایی که خود منجر به مهاجرت روستاییان به شهرها می‌شود می‌دانند و مهاجرت روستاییان را به شهرها قانونمند تلقی می‌کنند (یعقوبی‌دوست و فتحعلی‌پور، ۱۳۹۵).

با وجود نظریه‌های مختلفی که به بررسی عوامل مؤثر در مهاجرت از روستا به شهر پرداخته‌اند، برخی تغییرات در ماهیت نوع مهاجرت‌ها از نواحی روستایی به شهری نیز قابل مشاهده است؛ به‌گونه‌ای که برخلاف باور عموم مهاجرت لزوماً مسیری یک‌طرفه نیست (ربیعی و سلیمانی‌خو، ۱۴۰۱). در دنیای جهانی شده که تلفن‌های همراه، ابزارهای ارتباطی مبتنی بر اینترنت و خطوط هوایی بخشی از زندگی روزمره هستند، دیگر نمی‌توان ماهیت ارتباطی مهاجرت را نادیده گرفت و آن را به‌عنوان یک رویداد تنها تلقی کرد، بلکه باید به‌عنوان یک فرایند که مکان‌ها و افراد را در مناطق مختلف فراتر از فواصل جغرافیایی و مرزهای سیاسی مرتبط می‌سازد، نگریسته شود (Peth, 2014). در همین راستا، تا چندی پیش ایده غالب این بود که مهاجران محل مبدأ را برای همیشه ترک کرده و در مقصد خود مستقر می‌شوند. با این حال، به‌طور فزاینده‌ای مشاهده شده است که بسیاری از مهاجران روابط خود را با محل مبدأ حفظ می‌کنند و تحقیقات اخیر نیز بر پیوندهای مداوم و پایدار بین مهاجران و مناطق مبدأ آن‌ها تأکید کرده است (Etzold, 2017).

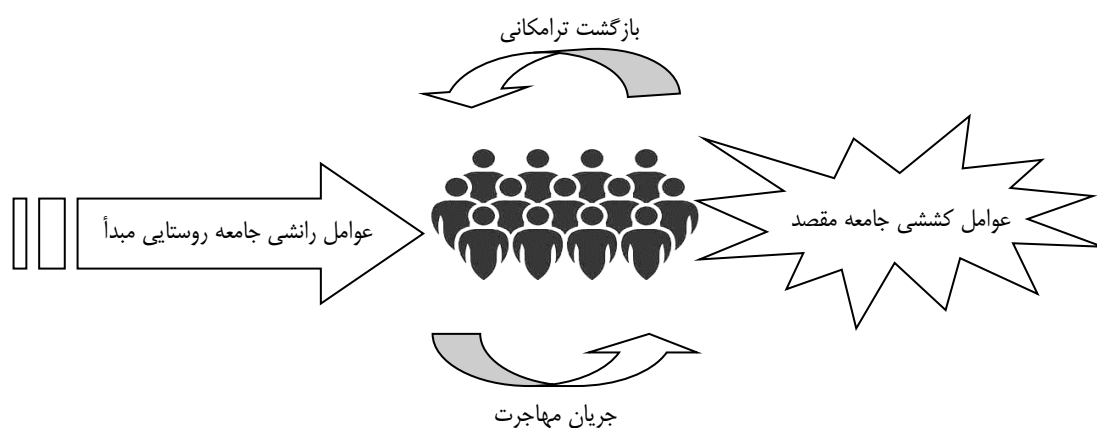
معمولاً اعضای خانواده که در خارج از محل سکونت خود به‌سر می‌برند، ارتباط خود با دیگر اعضا در خانه را حفظ می‌کنند. آن‌ها مثلاً با ارسال پول نقد یا به اشتراک‌گذاری تجربیات یا ارتباطات خود با اعضای خانواده یا جامعه، بر خانوار مربوطه و جامعه به‌طور کلی تأثیر می‌گذارند (Pet & Birtel, 2015). از این‌رو، پارادایم جدیدی در اوایل دهه ۱۹۹۰ ظهور کرد که به ترامکانی (Translocality) معروف است (Greiner, 2010). ترامکانی این واقعیت را توصیف می‌کند که مکان‌ها و محله‌ها دیگر نمی‌توانند به‌صورت فضایی و اجتماعی - اقتصادی جدا شوند. در واقع یک جامعه ترامکان، گروهی از خانواده‌های ترامکان است که اعضای آن‌ها در مکان‌های مختلف زندگی می‌کنند و نسبت به یکدیگر وابستگی متقابل قوی دارند (Fuengfeld, 2018) و از طریق این ارتباط متقابل، توانایی خانواده‌ها و جوامع برای پاسخگویی به خطرات و حفظ معیشت و رفاه تقویت می‌شود (Porst, 2021). فرایند مهاجرت چه از منظر جامعه مبدأ بررسی شود و چه از نظر نوع مهاجرین، می‌تواند بر مبنای دلایل مختلفی شکل بگیرد که در قالب عوامل رانش و کنش قابل بررسی هستند. مرور نتایج برخی از پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده است (جدول ۱) حاکی از آن است که مهاجران از مهاجرت به‌عنوان امکانی برای برون‌رفت از بیکاری، کمبود امکانات رفاهی و حرکت به سمت درآمدی بهتری یاد می‌کنند.

جدول ۱- سوابق و پیشینه مطالعات انجام‌شده

نتیجه	سال	پاسخگویان	محقق
از دیدگاه معتمدین و کارشناسان، خشکسالی، بیکاری در مناطق روستایی، درآمد ناچیز در روستاها و فقر روستاییان از مهم‌ترین دلایل بروز مهاجرت در منطقه می‌باشند.	۱۳۹۹	جامعه مبدأ روستایی	بارانی
فرسودگی خانه و محل سکونت، موقعیت اجتماعی و شهرت در شهر، دسترسی سخت به خدمات کشاورزی و دامپروری، رسیدن به آرزوهای خود در شهرها، امنیت و ثبات در زندگی شهری و دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های جمعی از مهم‌ترین دلایل مهاجرت جوانان روستایی می‌باشد.	۱۴۰۱	جامعه مبدأ روستایی	نوروززاده
یافته‌های پژوهش نشان داد که دافعه‌های روستایی (شامل جبر خانوادگی و اجتماعی، ضعف زیرساخت‌ها، انزوای جغرافیایی، چالش‌های زیست‌محیطی و ضعف شرایط اقتصادی) و جاذبه‌های شهرنشینی (شامل پیشرفت شخصی، فرصت‌های اقتصادی، فرصت‌های اجتماعی و استفاده از زیرساخت‌ها و امکانات) مهم‌ترین علل مهاجرت نخبگان روستایی هستند.	۱۴۰۲	خانوارهای مهاجر	قادرزاده و همکاران
براساس نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه، عوامل اقتصادی بیشترین و عوامل تفریحی - توریستی کمترین نقش را در مهاجرت به شهر ابره ایفاء کرده‌اند.	۱۴۰۴	خانوارهای مهاجر	خواجehوند و کمانرودی

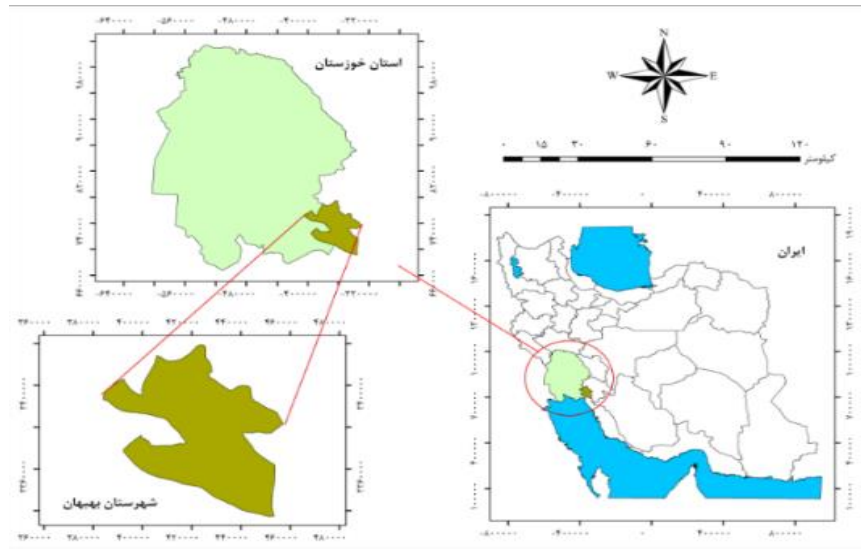
ادامه جدول ۱

نتیجه	سال	پاسخگویان	محقق
مهاجرت روستایی صرفاً واکنشی به نابرابری‌های اقتصادی نیست. در کنار اهمیت نابرابری‌های منطقه‌ای و پویایی‌های جاذبه - دافعه، نارضایتی روستاییان از این تصور ناشی می‌شود که نمی‌توانند آرزوهای خود را در محیط روستایی محقق کنند و به جایگاه اجتماعی مطلوب دست یابند. در مقابل، مناطق شهری به‌عنوان مکان‌هایی ادراک می‌شوند که امکان تحرک اجتماعی، کسب احترام و زندگی رضایت‌بخش‌تر را فراهم می‌کنند.	۱۴۰۴	خانوارهای مهاجر	یوسفی و ترابی
علاوه بر دلایل اقتصادی، علل اجتماعی و فرهنگی مانند نیروی کار مازاد در مزارع، فاصله روستا تا شهر، مهاجرت قبلی بستگان کشاورز و مقدار زمین کشاورزی به‌عنوان عوامل مهم در مهاجرت برآورد شدند.	۲۰۰۴	جامعه مبدأ روستایی	پکر (Peker)
کمبود زمین‌های کشاورزی، بدهی‌ها، فقدان فعالیت‌های غیرکشاورزی در سطح محلی و تمایل به کسب درآمد بیشتر از دلایل اصلی مهاجرت فصلی نیروی کار در روستاها هستند.	۲۰۱۰	جامعه مبدأ روستایی	آسفاو و همکاران (Asfaw et al.)
علل عمده مهاجرت روستایی به شهرها، فقر، بیکاری، قحطی و امکانات اجتماعی ناکافی در مناطق روستایی و کسب فرصت‌های تحصیلی، شغلی و کسب‌وکار بهتر در شهر شناسایی شدند.	۲۰۱۱	خانوارهای مهاجر	سیمبا و کومشه (Cimba & Kumshe)
دلایل اصلی مهاجرت جوانان اقتصادی و به دنبال آن تمایل به ادامه تحصیل بوده است.	۲۰۲۰	جامعه مبدأ روستایی	تانل و همکاران (Tanle et al.)
مهم‌ترین دلایل مهاجرت از مناطق روستایی به شهر، جستجوی فرصت‌های شغلی و تجاری، فقر، بیکاری، کمبود امکانات اجتماعی و سیاست‌های دولت بوده است.	۲۰۲۱	خانوارهای مهاجر	باکار و همکاران (Bukar et al.)
نه‌تنها مهاجران با تحصیلات بالاتر، بلکه مهاجران بی‌سواد و کم‌سواد نیز به سمت مناطق شهری جذب می‌شوند و علل اصلی مهاجرت روستایی - شهری در این مطالعه، عوامل اقتصادی هستند که با مدل هریس - تودارو در مورد مهاجرت روستایی - شهری همخوانی دارد.	۲۰۲۴	خانوارهای مهاجر	نیببی (Nebebe)
تعامل پیچیده عوامل اقتصادی در شکل‌دهی تصمیم‌های مهاجرتی تأکید دارد و اهمیت پرداختن به نابرابری‌های اقتصادی بین مناطق روستایی و شهری را برای کاهش فشارهای مهاجرتی و ترویج توسعه منطقه‌ای متعادل برجسته می‌کند.	۲۰۲۴	خانوارهای مهاجر	بان و گانگال (Ban & Gangal)
افراد دیگر صرفاً به دلایل مالی یا شغلی بهتر مهاجرت نمی‌کنند. بسیاری اکنون به دنبال صلح، امنیت و زندگی معنادار هستند که تحت تأثیر ایمان و ارزش‌های آنان قرار دارد.	۲۰۲۵	خانوارهای مهاجر	اموجوا و اولکرید (Omojuwa & Olukorede)

نگاره ۱- نمای شماتیک از علل رانشی و کششی مهاجرت بین جامعه مبدأ و مقصد

این پژوهش از نظر ماهیت، در دسته مطالعات کمی قرار می‌گیرد و از نظر هدف، جزو تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. روش انجام آن توصیفی - تحلیلی بوده و بر مبنای روش پیمایش در شهرستان بهبهان انجام شده است که در نقشه ۱ موقعیت منطقه پژوهش نمایش داده شده است.

نقشه ۱- نقشه موقعیت منطقه مورد مطالعه

نتایج بررسی دقیق آمارها نشان می‌دهد که شهرستان بهبهان با رشد شتابان شهرنشینی و کاهش جمعیت روستایی مواجهه بوده است. چنانچه براساس آخرین آمار سرشماری موجود در سال ۱۳۹۵، سهم جمعیت شهرنشین این شهرستان طی روندی مستمر از ۱۰۲۵۱۹ نفر در سال ۱۳۷۰ به ۱۳۹۲۳۸۱ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است و جمعیت روستایی از ۶۱۸۶۰ نفر در سرشماری ۱۳۷۰ به ۴۱۳۴۳ نفر در سرشماری سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

برای این پژوهش دو جامعه آماری در نظر گرفته شد. جامعه آماری اول شامل روستاییان ساکن در روستاهایی از بخش مرکزی شهرستان بهبهان به‌عنوان جامعه مبدأ بوده که دارای جمعیت بیش از ۲۰۰ نفر و فاصله محل زندگی بیش از ۱۵ کیلومتر از شهرستان بهبهان می‌باشند و مجموعاً به تعداد ۷۰۵۱ نفر در ۱۰ روستا واقع در بخش مرکزی شامل دهستان دودانگه با تعداد ۵۵۷۷ نفر و حومه با تعداد ۱۴۷۴ نفر ساکن بودند. بر همین اساس با استفاده از جدول مورگان و کرجسی، تعداد نمونه آماری ۳۹۰ نفر به کمک روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. نحوه انتخاب اعضای نمونه و جزئیات تعداد اعضای جامعه و نمونه از هر روستا در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲- جامعه و نمونه آماری اول پژوهش

نام روستا	قنبری	اسدآباد	آل طیب	دودانگه کوچک	محمد آقا آفاجری	کیکاوس	شهرویی	تيله کوه	گرمز	خیرآباد	جمع
جمعیت	۵۹۹	۱۳۲۰	۵۶۲	۵۰۱	۳۷۴	۳۸۳	۱۸۳۸	۲۳۵	۶۲۷	۶۱۲	۷۰۵۱
تعداد نمونه	۳۳	۷۳	۳۱	۲۸	۲۱	۲۱	۱۰۱	۱۳	۳۵	۳۴	۳۹۰

جامعه آماری دوم پژوهش، مهاجران بالفعل منطقه مورد مطالعه با تجربه بیش از پنج سال سابقه مهاجرت بودند. نظر به اینکه تعیین دقیق تعداد مهاجران به‌منظور مشخص شدن اندازه جمعیت و حجم نمونه آماری با توجه به آمارهای موجود امکان‌پذیر

نبود، از این رو برای این دسته از پاسخگویان سه نکته مورد توجه قرار گرفت؛ ابتدا براساس روش ان امگا (n-omega)، حداقل اندازه نمونه از یک جمعیت نامتناهی و نامعلوم با فاصله اطمینان ۹۵ درصد، به دست آمد. برای این منظور از جدول لوآنگلا (Louangrath, 2014) که حداقل اندازه‌های نمونه با فاصله‌های اطمینان مختلف را محاسبه کرده است، استفاده شد و تعداد تقریبی ۳۴ نفر به دست آمد. دوم، با در نظر گرفتن این نکته که برای انجام تحلیل عاملی نسبت تعداد نمونه به تعداد متغیر باید حداقل ۵ تا ۱۰ نمونه به ازای هر متغیر باشد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۵)؛ تلاش شد که حداقل به دست آمده برای اندازه نمونه طی مرحله قبل براساس این شاخص اصلاح شود. از این رو، اندازه نمونه آماری برای مهاجران ترامکان ۱۵۰ نفر در نظر گرفته شد تا شرط لازم برای تحلیل عاملی نیز رعایت شود. علاوه بر این، برای اطمینان از دستیابی به داده‌های کامل و مبتنی بر تجربیات واقعی مهاجران ترامکان، از روش نمونه‌گیری هدفمند مبتنی بر معیار استفاده شد و سابقه مهاجرت حداقل پنج سال برای این دسته از افراد نمونه در نظر گرفته شد.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه بود. به منظور شناسایی انگیزه‌های مهاجرت، قبل از تدوین پرسشنامه ابتدا چندین مصاحبه نیمه‌ساختارمند با برخی مهاجران بالفعل انجام شد و با مرور پیشینه‌ها (جدول ۳) شناخت مناسبی از انگیزه‌های موجود حاصل شد. سپس، پرسشنامه تدوین و روایی ظاهری آن توسط گروهی از هیئت‌علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی و کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان بهبهان مورد تأیید قرار گرفت. برای سنجش پایایی یا قابلیت اعتماد آن نیز از آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب کلی آلفا کرونباخ ۰/۷۵۱ به دست آمد که حاکی از قابل قبول بودن پایایی پرسشنامه بود. پرسشنامه در دو بخش کلی تنظیم شد. بخش اول شامل سؤالات مربوط به مشخصات فردی و حرفه‌ای پاسخگویان از جمله جنس، سن، بُعد خانوار، سطح تحصیلات، شغل و بخش دوم به سؤالات مربوط به علل و انگیزه‌های مهاجرت (در قالب طیف لیکرت از اصلاً تا خیلی زیاد) اختصاص داده شد. در نهایت داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS_{ver26} مورد واکاوی قرار گرفت. در تحلیل توصیفی شاخص‌هایی مانند میانگین، انحراف معیار، توزیع فراوانی و درصد مورد بررسی قرار گرفت و در بخش تحلیل استنباطی نیز تحلیل عاملی اکتشافی برای دسته‌بندی و بررسی علل کلی مهاجرت‌های روستا - شهری بکار گرفته شد.

یافته‌ها و بحث

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که میانگین سنی مهاجران ترامکان ۴۷/۷ سال با دامنه ۳۲ تا ۶۹ سال و میانگین سنی پاسخگویان جامعه مبدأ مورد مطالعه ۴۲/۹ سال، با دامنه ۱۸ تا ۸۰ سال بود. همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، ساختار شغلی مهاجران تا حدودی متفاوت از اعضای جامعه مبدأ می‌باشد؛ به نحوی که بیشترین فراوانی‌ها در گروه مهاجران ترامکان مربوط به شغل کارمندی (۳۵/۳ درصد) و شغل آزاد (۳۱/۱ درصد) و در گروه جامعه مبدأ مربوط به شغل کشاورزی (۷۲/۱ درصد) بود. همچنین، آمارها نشانگر بالا بودن سطح تحصیلات کارشناسی (۲۳/۳ درصد) و کارشناسی‌ارشد و بالاتر (۱۸ درصد) در بین مهاجران ترامکان نسبت به جامعه مبدأ بود.

براساس آنچه در جدول ۵ آمده است، امکان ادامه تحصیل فرزندان در شهر (CV= ۰/۱۳۶؛ $\bar{x}$ = ۴/۴۸) مهم‌ترین عامل مهاجرت‌های روستا - شهری از دیدگاه جامعه روستایی مهاجرفرست است. پس از آن، دسترسی به مراکز آموزشی با کیفیت‌تر در شهر (CV= ۴/۳۲؛ $\bar{x}$ = ۰/۱۴۰) در اولویت دوم و بیکاری و نبودن مشاغل صنعتی و خدماتی در روستا (CV= ۰/۱۴۵؛ $\bar{x}$ = ۴/۴۱) در اولویت سوم قرار دارد. همچنین امکان دستیابی به دستمزد بالاتر در شهر، تمایل به پیشرفت و کسب جایگاه اجتماعی، وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در شهر، امکان ادامه تحصیل برای شخص مهاجر، عدم امکان پیشرفت شغلی در روستاها و غیره در اولویت‌های بعدی قرار دارند. این در حالی است که وجود اختلاف و درگیری در بین اهالی روستا (CV= ۰/۴۳۵؛ $\bar{x}$ = ۱/۶۵)، ناکافی بودن حق‌آبه (CV= ۰/۴۲۱؛ $\bar{x}$ = ۱/۵۲) و یافتن همسر مناسب و ازدواج با افراد غیر روستایی (CV= ۰/۳۹۶؛ $\bar{x}$ = ۱/۷۱) به ترتیب کمترین اهمیت را در مهاجرت روستا - شهری از دیدگاه جامعه روستایی مورد مطالعه داشته است. به عبارتی جامعه روستایی نقش عوامل فرهنگی و جغرافیایی - اقلیمی را در مهاجرت‌های روستا - شهری کم‌رنگ‌تر از سایر عوامل و در مقابل دسترسی به امکانات آموزشی بهتر و اشتغال را از عوامل مهم در مهاجرت روستا - شهری می‌دانند.

عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستاییان: از دیدگاه جامعه مبدا و مهاجران ترامکان

جدول ۳- سوابق و پیشینه گویه‌ها

منابع	گویه
علی‌بیگی (۱۳۹۵)، شمس‌الدینی و گرجیان (۱۳۸۹)، بارانی (۱۳۹۹)، عزمی و تربت‌پناه (۱۳۹۹)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	بیکاری و نبودن مشاغل صنعتی و خدماتی در روستا
بارانی (۱۳۹۹)، قاسمی اردهانی (۱۳۸۵)، حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، موحدی و سامیان (۱۳۹۷)، اذانی و باستانی (۱۳۹۳)، مرندی و همکاران (۱۳۹۵)	امکان دستیابی به دستمزد بالاتر در شهر
شمس‌الدینی و گرجیان (۱۳۸۹)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	امکان ادامه تحصیل فرزندان در شهر
قاسمی اردهانی (۱۳۸۵)	دسترسی به مراکز آموزشی با کیفیت‌تر در شهر
بارانی (۱۳۹۹)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در شهر
حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، نوروززاده (۱۴۰۱)	عدم امکان پیشرفت شغلی در روستا
حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، مرندی و همکاران (۱۳۹۵)، طاهرخانی (۱۳۸۱)، موحدی و سامیان (۱۳۹۷)	تمایل به پیشرفت و کسب جایگاه اجتماعی
طاهرخانی (۱۳۸۱)، آقائی‌زاده و همکاران (۱۳۹۰)، الهیاری و همکاران (۱۳۹۹)، نوروززاده (۱۴۰۱)	مساحت اندک اراضی تحت مالکیت در روستا
کیانی و همکاران (۱۳۹۶)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	امکان ادامه تحصیل برای خودم
کیانی همکاران (۱۳۹۶)، موحدی و سامیان (۱۳۹۷)	تمایل به مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و هنری
محمودیان و قاسمی اردهانی (۱۳۹۱)، حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، مرندی و همکاران (۱۳۹۵)، نوروززاده (۱۴۰۱)	کمبود امکانات درمانی و بهداشتی در روستا
کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	نبود برخی ادارات و خدمات دولتی در روستا
کیانی و همکاران (۱۳۹۶)	دسترسی بیشتر به مراکز عرضه و فروش کالا و مایحتاج زندگی در شهر
قاسمی اردهانی (۱۳۸۵)، محمودیان و قاسمی اردهانی (۱۳۹۱)، کیانی و همکاران (۱۳۹۶)، نوروززاده (۱۴۰۱)	داشتن دوستان و اعضای خانواده در شهر و پیروی از آن‌ها
الهیاری و همکاران (۱۳۹۹)	نداشتن سرمایه کافی برای کشاورزی
حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	کم بازده بودن فعالیت‌های کشاورزی
کیانی و همکاران (۱۳۹۶)	کمبود بازار فروش محصولات کشاورزی و تولیدات روستایی
بارانی (۱۳۹۹)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	کمبود امکانات تفریحی و ورزشی در روستا
کیانی و همکاران (۱۳۹۶)، نوروززاده (۱۴۰۱)	کیفیت پایین مسکن در روستا
نوروززاده (۱۴۰۱)	مطرود دانستن آداب و سنن روستا
شمس‌الدینی و گرجیان (۱۳۸۹)، نوروززاده (۱۴۰۱)	کمبود امکاناتی زیر بنایی مثل آب شرب سالم، فاضلاب، گازکشی و برق‌کشی
بارانی (۱۳۹۹)، مرندی و همکاران (۱۳۹۵)	کمبود امکانات حمل‌ونقل مناسب در روستاها
بارانی (۱۳۹۹)، محمودیان و قاسمی اردهانی (۱۳۹۱)، موحدی و سامیان (۱۳۹۷)، نوروززاده (۱۴۰۱)	خشکسالی و کم‌آبی
مرندی و همکاران (۱۳۹۵)، نوروززاده (۱۴۰۱)	یافتن همسر مناسب و ازدواج با افراد غیر روستایی
بارانی (۱۳۹۹)، الهیاری همکاران (۱۳۹۹)، نوروززاده (۱۴۰۱)	وجود اختلاف و درگیری در بین اهالی روستا
بارانی (۱۳۹۹)، نوروززاده (۱۴۰۱)، کریمیان و همکاران (۱۴۰۱)	ناکافی بودن حق آبه

جدول ۴- توزیع فراوانی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

متغیر	گروه	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	
جنس	جامعه مبدأ	کمتر از ۳۰	۳۴	۸/۷	
		۳۱ تا ۴۵	۲۱۸	۵۵/۹	
		۴۶ تا ۶۰	۱۲۱	۲۱	
		بیشتر از ۶۰	۱۷	۴/۴	
Min= ۱۸. Max= ۸۰. SD= ۱۰/۶۱. Mean= ۴۲/۹					
جنس	مهاجران ترامکان	۳۲ تا ۴۵	۷۱	۴۷/۳	
		۴۶ تا ۶۰	۶۲	۴۱/۴	
		بیشتر از ۶۰	۱۷	۱۱/۳	
		Min= ۳۲. Max= ۶۹. SD= ۹/۶۳. Mean= ۴۷/۷			
جنسیت	جامعه مبدأ	زن	۱۸	۴/۶	
		مرد	۳۷۲	۹۵/۴	
		مهاجران ترامکان	زن	۱۳	۸/۷
			مرد	۱۳۷	۹۱/۳
شغل	جامعه مبدأ	کارمند	۲۴	۶/۲	
		کشاورز	۲۸۱	۷۲/۱	
		آزاد	۵۹	۱۵/۱	
		بازنشسته	۱۱	۲/۸	
	مهاجران ترامکان	بیکار	۱۵	۳/۸	
		کارمند	۵۳	۳۵/۳	
		کشاورز	۲۶	۱۷/۳	
		آزاد	۴۷	۳۱/۳	
سطح تحصیلات	جامعه مبدأ	بازنشسته	۱۸	۱۲	
		بیکار	۶	۴	
		بی‌سواد	۷	۱/۸	
		زیر دیپلم	۱۱۱	۲۸/۵	
	مهاجران ترامکان	دیپلم	۱۴۲	۳۶/۴	
		فوق دیپلم	۵۹	۱۵/۱	
		کارشناسی	۵۷	۱۴/۶	
		کارشناسی‌ارشد و بالاتر	۱۴	۳/۶	
مهاجران ترامکان	بی‌سواد	۲	۱/۳		
	زیر دیپلم	۴۲	۲۸		
	دیپلم	۲۸	۱۸/۷		
	فوق دیپلم	۱۶	۱۰/۷		
مهاجران ترامکان	کارشناسی	۳۵	۲۳/۳		
	کارشناسی‌ارشد و بالاتر	۲۷	۱۸		

همچنین براساس آنچه در جدول ۵ آمده است، امکان دستیابی به دستمزد بالاتر در شهر (CV= ۰/۱۲۶؛ $\bar{x}$ = ۴/۶۳) مهم‌ترین عامل مهاجرت‌های روستا - شهری از دیدگاه مهاجران ترامکان است. یافته‌ها نشان می‌دهد که امکان ادامه تحصیل فرزندان در شهر (۴/۳۵) در اولویت دوم و دسترسی به مراکز آموزشی با کیفیت‌تر در شهر (CV= ۰/۱۴۱؛ $\bar{x}$ = ۴/۲۹) در اولویت سوم قرار دارد. همچنین بیکاری و نبودن مشاغل صنعتی و خدماتی در روستا، وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در شهر، امکان ادامه تحصیل برای خود و تمایل به پیشرفت و کسب جایگاه اجتماعی و غیره در اولویت‌های بعدی قرار دارند. براساس نظر این دسته از پاسخگویان

عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستاییان: از دیدگاه جامعه مبدا و مهاجران ترامکان

نیز وجود اختلاف و درگیری در بین اهالی روستا ($\bar{x}= 1/78$ ؛ $CV= 0/421$)، یافتن همسر مناسب و ازدواج با افراد غیر روستایی ($1/67$ $\bar{x}= 0/419$ ؛ $CV= 0/394$) و مطرود دانستن آداب و سنن روستا ($\bar{x}= 1/93$ ؛ $CV= 0/394$) به ترتیب کمترین اهمیت را در مهاجرت روستا - شهری مهاجران روستایی داشته است. به عبارتی، مهاجران روستایی نقش عوامل فرهنگی را در مهاجرت‌های روستا - شهری کم‌رنگ‌تر از سایر عوامل و در مقابل کسب درآمد بیشتر و دسترسی به امکانات آموزشی بهتر در مناطق روستایی این شهرستان از عوامل مهم در مهاجرت روستا - شهری می‌دانند. بنابراین، براساس یافته‌ها می‌توان بیان کرد که جامعه مبدأ بر عوامل آموزشی (ادامه تحصیل فرزندان و مراکز آموزشی با کیفیت) تأکید بیشتری دارد که نشان‌دهنده اولویت نیازهای خانوادگی و آموزشی است؛ درحالی‌که مهاجران ترامکان درآمد بالاتر را در اولویت اول قرار داده‌اند، که نشان‌دهنده تمرکز بر بهبود وضعیت اقتصادی است. هر دو گروه، بیکاری در روستاها را به‌عنوان یک عامل رانشی کلیدی می‌شناسند، اما اهمیت آن در دیدگاه مهاجران ترامکان کمی کمتر است. همچنین، عوامل فرهنگی (مانند آداب و سنن) و اقلیمی (مانند حقایق آب و خشکسالی) در هر دو دیدگاه کمترین اهمیت را دارد.

جدول ۵- دیدگاه پاسخگویان در مورد اولویت‌بندی دلایل مهاجرت

مهاجران ترامکان			جامعه مبدأ			گویه		
ضریب تغییرات	رتبه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	رتبه	انحراف معیار			
۰/۱۴۳	۴	۰/۶۴۲	۴/۴۹	۰/۱۴۵	۳	۰/۶۴۲	۴/۴۱	بیکاری و نبودن مشاغل صنعتی و خدماتی در روستا
۰/۱۲۶	۱	۰/۵۸۶	۴/۶۳	۰/۱۵۱	۴	۰/۶۵۸	۴/۳۵	امکان دستیابی به دستمزد بالاتر در شهر
۰/۱۴۱	۲	۰/۶۱۵	۴/۳۵	۰/۱۳۶	۱	۰/۵۹۱	۴/۳۴	امکان ادامه تحصیل فرزندان در شهر
۰/۱۴۱	۳	۰/۶۰۶	۴/۲۹	۰/۱۴۰	۲	۰/۶۰۹	۴/۳۲	دسترسی به مراکز آموزشی با کیفیت‌تر در شهر
۰/۱۴۶	۵	۰/۶۳۱	۴/۳۳	۰/۱۵۵	۶	۰/۶۶۴	۴/۲۸	وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در شهر
۰/۱۹۰	۹	۰/۸۰۲	۴/۲۲	۰/۱۷۷	۹	۰/۷۵۵	۴/۲۷	دسترسی به معلم‌های قوی‌تر
۰/۱۷۲	۸	۰/۷۳۶	۴/۲۱	۰/۱۷۱	۸	۰/۷۱۲	۴/۱۵	عدم امکان پیشرفت شغلی در روستا
۰/۱۷۰	۷	۰/۶۷۵	۳/۹۷	۰/۱۵۴	۵	۰/۶۲۳	۴/۰۵	تمایل به پیشرفت و کسب جایگاه اجتماعی
۰/۲۰۴	۱۲	۰/۸۰۵	۳/۹۴	۰/۱۸۷	۱۲	۰/۷۵۲	۴/۰۱	مساحت اندک اراضی تحت مالکیت در روستا
۰/۱۶۸	۶	۰/۶۸۰	۴/۰۳	۰/۱۶۶	۷	۰/۶۶۳	۳/۹۸	امکان ادامه تحصیل برای خودم
۰/۱۹۷	۱۰	۰/۷۳۷	۳/۷۴	۰/۱۸۰	۱۰	۰/۶۸۴	۳/۷۹	تمایل به مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و هنری
۰/۲۰۲	۱۱	۰/۷۷۸	۳/۸۴	۰/۱۸۴	۱۱	۰/۶۹۱	۳/۷۵	کمبود امکانات درمانی و بهداشتی در روستا
۰/۲۳۵	۱۶	۰/۸۵۹	۳/۷۶	۰/۲۱۰	۱۶	۰/۷۵۴	۳/۵۸	نبود برخی ادارات و خدمات دولتی در روستا
۰/۲۳۷	۱۷	۰/۸۱۴	۳/۴۳	۰/۲۰۳	۱۴	۰/۷۰۴	۳/۴۶	دسترسی بیشتر به مراکز عرضه و فروش کالا و مایحتاج زندگی در شهر
۰/۲۱۱	۱۳	۰/۶۷۸	۳/۲۱	۰/۱۸۹	۱۳	۰/۶۴۷	۳/۴۲	داشتن دوستان و اعضای خانواده در شهر و پیروی از آن‌ها
۰/۲۳۱	۱۵	۰/۷۹۹	۳/۴۵	۰/۲۱۳	۱۷	۰/۷۲۷	۳/۴	نداشتن سرمایه کافی برای کشاورزی
۰/۲۲۹	۱۴	۰/۷۴۶	۳/۲۶	۰/۲۰۸	۱۵	۰/۶۷۲	۳/۲۲	کم بازده بودن فعالیت‌های کشاورزی
۰/۲۴۵	۱۸	۰/۷۸۳	۳/۱۹	۰/۲۳۴	۱۸	۰/۷۴۱	۳/۱۶	کمبود بازار فروش محصولات کشاورزی و تولیدات روستایی
۰/۲۵۲	۱۹	۰/۷۸۸	۳/۱۳	۰/۲۳۷	۱۹	۰/۷۲۷	۳/۰۶	کمبود امکانات تفریحی و ورزشی در روستا
۰/۲۸۷	۲۰	۰/۶۵۲	۲/۲۷	۰/۲۹۷	۲۰	۰/۶۵۸	۲/۲۱	کیفیت پایین مسکن در روستا
۰/۳۹۴	۲۶	۰/۷۶۱	۱/۹۳	۰/۳۶۵	۲۳	۰/۷۵۷	۲/۰۷	مطرود دانستن آداب و سنن روستا

ادامه جدول ۵

مهاجران ترامکان			جامعه مبدأ			گوبه		
ضریب تغییرات	رتبه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	رتبه	انحراف معیار			
۰/۳۴۱	۲۱	۰/۷۴۰	۲/۱۷	۰/۳۴۰	۲۱	۰/۶۹۱	۲/۰۳	کمبود امکاناتی زیر بنایی مثل آب شرب سالم، فاضلاب، گازکشی و برق کشی
۰/۳۸۵	۲۴	۰/۷۸۵	۲/۰۴	۰/۳۷۴	۲۵	۰/۷۰۰	۱/۸۷	کمبود امکانات حمل و نقل مناسب در روستاها
۰/۳۷۱	۲۲	۰/۶۲۰	۱/۶۷	۰/۳۶۶	۲۴	۰/۶۳۸	۱/۷۴	خشکسالی و کم آبی
۰/۴۱۹	۲۷	۰/۷۰	۱/۶۷	۰/۳۹۶	۲۶	۰/۶۷۸	۱/۷۱	یافتن همسر مناسب و ازدواج با افراد غیر روستایی
۰/۴۲۱	۲۸	۰/۷۵۰	۱/۷۸	۰/۴۳۵	۲۸	۰/۷۱۸	۱/۶۵	وجود اختلاف و درگیری در بین اهالی روستا
۰/۳۸۶	۲۵	۰/۶۹۵	۱/۸	۰/۳۶۱	۲۲	۰/۵۸۹	۱/۶۳	شور شدن و پایین آمدن کیفیت اراضی کشاورزی
۰/۳۸۰	۲۳	۰/۶۱۹	۱/۶۳	۰/۴۲۱	۲۷	۰/۶۴۰	۱/۵۲	ناکافی بودن حق آبه

تحلیل عوامل کشتی و رانشی مهاجرت روستا - شهری

به منظور دسته بندی و بررسی علل کلی مهاجرت های روستا - شهری از دیدگاه جامعه روستایی مهاجر فرست و مهاجران ترامکان از تحلیل عاملی استفاده شد. در این راستا، آزمون بارتلت و شاخص KMO برای اطمینان از مناسب بودن داده های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل بکار گرفته شد که یافته های آن در جدول ۶ آورده شده است. بر این اساس، معنی داری آزمون بارتلت در سطح ۰/۰۰۱ و مقدار مناسب KMO حاکی از همبستگی و مناسب بودن حجم نمونه ها برای انجام تحلیل عاملی بود.

جدول ۶- مقدار KMO و سطح معنی داری آزمون بارتلت

سطح معنی داری	مقدار آزمون بارتلت	مقدار KMO	مجموعه مورد تحلیل
۰/۰۰۱	۲۷۵۹/۹۸۹	۰/۶۴۵	علل مهاجرت های روستا - شهری از دیدگاه جامعه مبدأ
۰/۰۰۱	۱۲۸۸/۸۲۴	۰/۶۱۴	علل مهاجرت های روستا - شهری از دیدگاه مهاجران ترامکان

الف- تحلیل عاملی عوامل کشتی و رانشی از دیدگاه جامعه روستایی مهاجر فرست

ضریب KMO برای پاسخگویان از جامعه مهاجر فرست برابر ۰/۶۴۵ می باشد که رقم مناسبی است، آزمون بارتلت نیز با اطمینان ۹۹/۹ درصد معنی دار است. تعداد عامل های استخراج شده و بارهای عاملی پس از چرخش در جدول ۷ گزارش شده اند. همان گونه که در این جدول ملاحظه می شود، هشت عامل به عنوان عوامل کشتی و رانشی مهاجرت در بین جامعه روستایی مبدأ شناسایی شده است که جمعاً ۶۳/۱۳۸ درصد واریانس کل را تبیین می کنند. به این ترتیب که عامل اول ۱۰/۳۵۶ درصد، عامل دوم ۱۰/۱۲۷ درصد، عامل سوم ۸/۰۶۸ درصد، عامل چهارم ۷/۷۴۶ درصد، عامل پنجم ۷/۲۲۶ درصد، عامل ششم ۷/۱۹۵ درصد، عامل هفتم ۶/۷۳۳ درصد و عامل هشتم ۵/۶۸۸ درصد از واریانس کل را تبیین می کنند.

ب- تحلیل عاملی عوامل کشتی و رانشی از دیدگاه جامعه مهاجران ترامکان

ضریب KMO برای جامعه مهاجران ترامکان برابر ۰/۶۱۴ به دست آمد و آزمون بارتلت نیز در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار است. تعداد عامل های استخراج شده و بارهای عاملی پس از چرخش در جدول ۸ گزارش شده است. همانند تحلیل عاملی دیدگاه جامعه

عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستاییان: از دیدگاه جامعه مبدا و مهاجران ترامکان

مبدأ، از دیدگاه مهاجران ترامکان نیز هشت عامل شناسایی شد که جمعاً ۶۶/۸ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند. به این ترتیب که عامل اول ۱۰/۳۱۵ درصد، عامل دوم ۹/۸۵۳ درصد، عامل سوم ۸/۵۹۴ درصد، عامل چهارم ۸/۳۳۸ درصد، عامل پنجم ۸/۲۷۵ درصد، عامل ششم ۸/۲۴۸ درصد، عامل هفتم ۷/۳۴۳ درصد و عامل هشتم ۵/۸۳۳ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند.

جدول ۷- عامل‌های استخراج‌شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی از دیدگاه جامعه مبدأ

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار	درصد فراوانی تجمعی
۱	عامل اول	۲/۵۸۹	۱۰/۳۵۶	۱۰/۳۵۶
۲	عامل دوم	۲/۵۳۲	۱۰/۱۲۷	۲۰/۴۸۳
۳	عامل سوم	۲/۰۱۷	۸/۰۶۸	۲۸/۵۵۱
۴	عامل چهارم	۱/۹۳۶	۷/۷۴۶	۳۶/۲۹۶
۵	عامل پنجم	۱/۸۰۶	۷/۲۲۶	۴۳/۵۲۲
۶	عامل ششم	۱/۷۹۹	۷/۱۹۵	۵۰/۷۱۷
۷	عامل هفتم	۱/۶۸۳	۶/۷۳۳	۵۷/۴۵۰
۸	عامل هشتم	۱/۴۲۲	۵/۶۸۸	۶۳/۱۳۸

جدول ۸- تعداد عامل‌های استخراج‌شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی از دیدگاه جامعه مهاجران ترامکان

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار	درصد فراوانی تجمعی
۱	عامل اول	۲/۵۷۹	۱۰/۳۱۵	۱۰/۳۱۵
۲	عامل دوم	۲/۴۶۳	۹/۸۵۳	۲۰/۱۶۷
۳	عامل سوم	۲/۱۴۹	۸/۵۹۴	۲۸/۷۶۱
۴	عامل چهارم	۲/۰۸۴	۸/۳۳۸	۳۷/۰۹۹
۵	عامل پنجم	۲/۰۰۷	۸/۲۷۵	۴۵/۳۷۷
۶	عامل ششم	۲/۰۶۲	۸/۲۴۸	۵۳/۶۲۵
۷	عامل هفتم	۱/۸۲۶	۷/۳۴۳	۶۰/۹۶۸
۸	عامل هشتم	۱/۴۵۸	۵/۸۳۳	۶۶/۸۰۱

داده‌های جدول ۹ نشان می‌دهد که از میان ۲۸ گویه مورد بررسی، در مجموع تعداد ۲۴ گویه در تبیین عوامل برای هر دو گروه جامعه مهاجر فرست و مهاجران ترامکان دخالت داشته‌اند. گویه‌های بکار رفته در توضیح عامل‌های استخراج‌شده و بار عاملی هر یک در جدول ۹ آورده شده‌اند.

بررسی دقیق گویه‌های شناسایی شده در تحلیل عاملی حاکی از آن است که هر دو گروه (جامعه مبدأ و جامعه مهاجران ترامکان) الگوی مشابهی در انتخاب و تفسیر متغیرها به‌عنوان عوامل رانشی و کششی مهاجرت ارائه داده‌اند. این هم‌سویی، بیانگر شباهت در ادراک علل مهاجرت و تأیید نظریه‌های موجود در زمینه تصمیم به مهاجرت است. بنابراین، نام‌گذاری عامل‌ها در هر دو جامعه به‌صورت مشابه امکان‌پذیر بوده و نشان می‌دهد که ساختار انگیزشی مهاجرت میان گروه‌های مورد بررسی تا حد زیادی هم‌گرا می‌باشد.

عامل نخست تحت عنوان "عامل شغلی - درآمدی" شناسایی شد که بیشترین قدرت تبیین را در میان همه عوامل دارد. ترکیب متغیرهای مربوط به وجود فرصت‌های شغلی بهتر در شهر، دستمزد بالاتر و بیکاری در روستا، نشانگر پیوند علت‌های کششی و رانشی در این حوزه است. مقدار ویژه این عامل برای جامعه مبدأ ۲/۵۸۹ و برای جامعه مهاجران ترامکان ۲/۵۷۹ بوده و به ترتیب حدود ۱۰/۳۱۵ و ۱۰/۳۵۶ درصد از کل واریانس متغیرها را برای جامعه مبدأ و جامعه مهاجران ترامکان تبیین می‌کند. این یافته بیانگر آن است که انگیزه‌های مالی مرتبط با شغل و درآمد همچنان نیروی اصلی در جهت مهاجرت‌های روستا -

شهری محسوب می‌شوند. محققان بسیاری از جمله شمس‌الدینی و گرجیان (۱۳۸۹)، شایان و کهنه‌پوشی (۱۳۹۲)، رستمعلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، پناهی و پیشرو (۱۳۹۰)، بارانی (۱۳۹۹)، اسفندیاری و نیبیبان (۱۳۹۷)، حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، فولفیرول (Pholphirul, 2013)، بوکار و همکاران (Bukar et al., 2021) بر اهمیت آن تأکید داشتند. در ادبیات نظری نیز می‌توان نظریه اقتصاد نئوکلاسیک و نظریه راونشتاین را که بر نقش عوامل اقتصادی در شکل‌گیری، رشد و استمرار مهاجرت‌ها تأکید دارند و آن را مهم‌ترین عامل برانگیزنده مهاجرت‌ها می‌دانند به‌عنوان تأییدی بر یافته‌های این پژوهش معرفی کرد.

جدول ۹- نتایج حاصل از چرخش عامل‌ها به روش وریماکس

بار عاملی		متغیر	عامل	اولویت
مهاجران ترامکان	گروه مهاجر فرست			
۰/۸۷۷	۰/۹۳۷	امکان دستیابی به دستمزد بالاتر در شهر	شغلی و درآمدی	اول
۰/۸۸۰	۰/۹۲۴	وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در شهر		
۰/۹۲۰	۰/۸۷۵	بیکاری و نبودن مشاغل صنعتی و خدماتی در روستا		
۰/۸۰۳	۰/۷۸۷	نداشتن سرمایه کافی برای کشاورزی	اقتصادی	دوم
۰/۷۸۱	۰/۷۸۳	کم داشتن زمین کشاورزی		
۰/۶۸۱	۰/۷۷	کم بازده بودن فعالیت‌های کشاورزی		
۰/۷۴۶	۰/۷۴۶	عدم امکان پیشرفت شغلی در روستاها	آموزشی	سوم
۰/۸۱۹	۰/۷۴۵	دسترسی به مراکز آموزشی با کیفیت‌تر در شهر		
۰/۷۶۹	۰/۷۳۵	امکان ادامه تحصیل فرزندان در شهر		
۰/۶۶۱	۰/۶۷۷	دسترسی به معلم‌های قوی‌تر در شهر	اجتماعی	چهارم
۰/۸۷۰	۰/۸۶۵	تمایل به مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و هنری		
۰/۸۰۳	۰/۸۱۶	تمایل به پیشرفت و کسب جایگاه اجتماعی		
۰/۷۰۰	۰/۶۲۲	داشتن دوستان و اعضای خانواده در شهر و پیروی از آن‌ها	تبعیض شهر و روستا	پنجم
۰/۸۹۳	۰/۸۱۴	نبود برخی ادارات و خدمات دولتی در روستا		
۰/۸۱۰	۰/۷۲۱	دسترسی بیشتر به مراکز عرضه و فروش کالا و مایحتاج زندگی در شهر		
۰/۶۳۹	۰/۶۷۹	کمبود امکانات درمانی و بهداشتی در روستا	زیرساختی	ششم
۰/۸۵۶	۰/۸۰۲	کیفیت پایین مسکن در روستا		
۰/۷۴۴	۰/۶۸۷	کمبود امکاناتی زیر بنایی مثل آب شرب سالم، فاضلاب، گازکشی و برق‌کشی		
۰/۶۸۹	۰/۶۸۶	کمبود امکانات حمل‌ونقل مناسب در روستاها	جغرافیایی و اقلیمی	هفتم
۰/۸۹۵	۰/۷۸۴	شور شدن و پایین آمدن کیفیت اراضی کشاورزی		
۰/۶۹۴	۰/۷۰۳	ناکافی بودن حق آبه		
۰/۶۱۰	۰/۶۰۰	خشکسالی و کم‌آبی	فرهنگی	هشتم
۰/۸۱۷	۰/۸۰۱	مطرود دانستن آداب و سنن روستا		
۰/۷۹۲	۰/۷۵۳	وجود اختلاف و درگیری در بین اهالی روستا		

عامل دوم یعنی "عامل اقتصادی"، بیشتر جنبه رانشی دارد و به تنگناهای مالی و کمبود سرمایه و بازدهی پایین کشاورزی باز می‌گردد. اهمیت این عامل، با مقدار ویژه‌ای نزدیک به ۲/۵۳۲ برای جامعه مبدأ و ۲/۴۶۳ برای مهاجران ترامکان در رتبه دوم قرار گرفته و بیانگر شکنندگی ساختار معیشتی کشاورزان در مناطق روستایی است. این وضعیت، ناتوانی در توسعه فعالیت‌های اقتصادی محلی را تقویت کرده و تمایل به خروج از روستا را افزایش می‌دهد. این عامل در مجموع برای جامعه مبدأ ۱۰/۱۲۷ درصد و برای جامعه مهاجران ۹/۸۵۳ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. در بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت، طاهرخانی (۱۳۸۱)، محمدی قاسمی (۱۳۷۲) و غفاری‌مقدم و همکاران (۱۳۸۶)، کمبود زمین کشاورزی را مورد بررسی قرار

عوامل رانشی و کششی مهاجرت روستاییان: از دیدگاه جامعه مبدا و مهاجران ترامکان

دادند. همچنین، موحدی و سامیان (۱۳۹۷)، عدم تحرک و رشد شغلی در روستاها را از متغیرهای مهم در علل اقتصادی مهاجرت عنوان کرده‌اند.

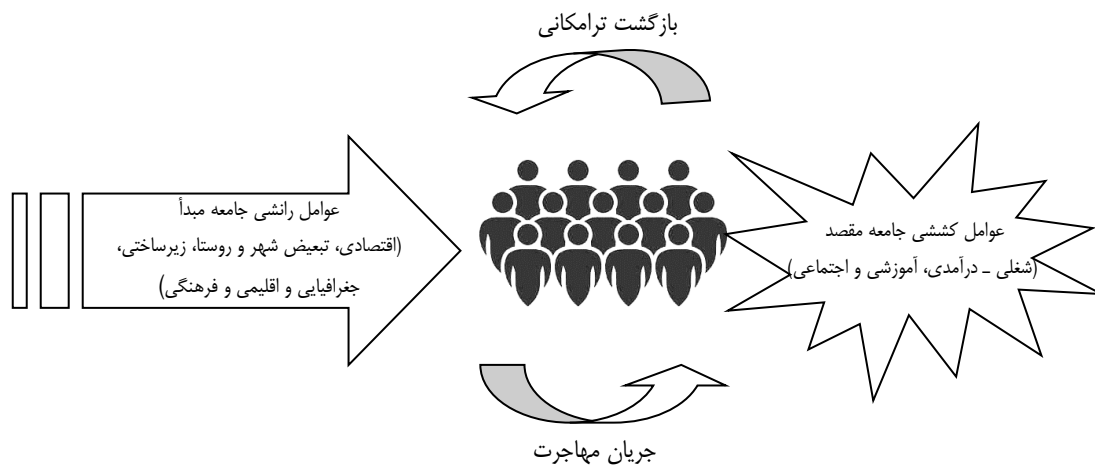
عامل سوم "عامل آموزشی" با تمرکز بر امکانات و فرصت‌های تحصیلی بهتر در شهر شکل گرفته است. این عامل جنبه کششی داشته و نشانگر آن است که ارتقاء سطح تحصیلات و آینده فرزندان از مهم‌ترین انگیزه‌های مهاجران در جست‌وجوی زیست شهری است. مقدار ویژه این عامل برابر با ۲/۰۱۷ برای جامعه مبدا و ۲/۱۴۹ برای مهاجران ترامکان می‌باشد. این عامل در مجموع ۸/۰۶۸ درصد از کل واریانس متغیرها برای جامعه مبدا و ۸/۵۹۴ درصد برای مهاجران ترامکان را تبیین می‌کند. این یافته‌ها در تطابق با نظریه کلی کنش - رانش لی که بر وجود امکانات آموزشی بیشتر در مقصد به‌عنوان عامل جاذبه تأکید دارد، همسو می‌باشد. همچنین در سطح خرد، دسترسی به مراکز آموزشی با کیفیت‌تر در شهر و امکان ادامه تحصیل برای فرزندان و شخص از سوی محققانی مانند رضانی باصری و همکاران (۱۴۰۱)، نوروززاده (۱۴۰۱)، غفاری و ترکی هرچگانی (۱۳۸۹)، اذانی و بوستانی (۱۳۹۲)، علی‌بیگی (۱۳۹۵)، علی محسنی و همکاران (۱۳۹۰) مورد تأکید قرار گرفته است. در حالی که عامل چهارم، "عامل اجتماعی"، ابعاد دیگری از دلایل مهاجرت را از جمله پیروی از شبکه‌های خویشاوندی و دوستان شهری، جست‌وجوی منزلت اجتماعی و مشارکت در محیط‌های فرهنگی - سیاسی گسترده‌تر منعکس می‌کند. این عامل بر کشش انگیزه‌های اجتماعی و فرهنگی تمرکز دارد و نشان می‌دهد که مهاجرت روستایی تنها پدیده‌ای اقتصادی نیست، بلکه با ایده‌های ارتقای اجتماعی نیز پیوند دارد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های علیپوریان و رحمانی فضلی (۱۴۰۱)، اکبرپور (۱۳۹۵)، طاهرخانی (۱۳۸۱)، رضانی باصری و همکاران (۱۴۰۱) و یعقوبی و همکاران (۱۳۹۷) همسو می‌باشد. در مجموع، مقدار ویژه این عامل برابر با ۱/۹۳۶ برای جامعه مبدا و ۲/۰۸۴ برای مهاجران ترامکان می‌باشد و براساس جدول یافته‌ها این عامل برای جامعه مبدا ۷/۷۴۶ درصد و برای جامعه مهاجران ۸/۳۳۸ درصد از واریانس کل متغیرها را به خود اختصاص داده است. در عامل پنجم، یعنی "تبعیض شهر و روستا"، احساس نابرابری در دسترسی به خدمات عمومی و فقدان امکانات درمانی و اداری در روستاها به‌عنوان مجموعه‌ای از عوامل رانشی بیشتر به چشم می‌خورد. در عین حال مواجهه با عوامل کششی در شهرها موجب احساس نابرابری اجتماعی شده که با تقویت نارضایتی، مهاجرت را به‌عنوان واکنشی طبیعی در برابر تبعیض ساختاری تقویت می‌کند. مقدار ویژه این عامل برابر با ۱/۸۰۶ برای جامعه مبدا و ۲/۰۷ برای مهاجران ترامکان است. این عامل برای جامعه مبدا ۷/۲۲۶ درصد و برای جامعه مهاجران ترامکان ۸/۲۷۸ درصد از سهم واریانس کل متغیرها را تبیین می‌کند. محققان بسیاری از جمله عزمی و تربت‌پناه (۱۳۹۹)، بنی‌اسدی و همکاران (۱۳۹۱)، کریمی‌ان و همکاران (۱۴۰۱)، مظلومی محمودآباد و همکاران (۱۳۹۷)، الهیاری و همکاران (۱۳۹۹)، کرو (Crow, 2010) بر اهمیت آن تأکید داشتند. علاوه بر این، تطابق این یافته‌ها با نظریه محرومیت نسبی روستا قابل تأیید است که براساس آن مهاجرت در نتیجه احساس محرومیت روستاییان نسبت به دیگران (مانند مقایسه با افرادی در شهرها) در دسترسی به منابع یا جایگاه اجتماعی حاصل می‌شود. عامل ششم نیز به "زیرساخت‌ها" مربوط است و ضعف مسکن، فقدان شبکه حمل‌ونقل و کمبود تأسیسات زیربنایی در روستاها را بازتاب می‌دهد؛ عواملی رانشی که مستقیماً کیفیت زندگی در روستا را کاهش داده و در جایگاه یکی از محرک‌های جدی مهاجرت قرار می‌گیرند. مقدار ویژه این عامل برابر با ۱/۷۷۹ برای جامعه مبدا و ۲/۰۶۲ برای جامعه مهاجران ترامکان است. این عامل به ترتیب ۷/۱۹۵ و ۸/۲۴۸ درصد برای جامعه مبدا و مهاجران ترامکان از سهم واریانس کل متغیرها را به خود اختصاص داده است. این یافته در تطابق با نتایج پژوهش‌های اذانی و بوستانی (۱۳۹۲)، یعقوبی و همکاران (۱۳۹۷)، موحدی و سامیان (۱۳۹۷)، رستم‌علی‌زاده و همکاران (۱۳۹۶)، علیپوریان و رحمانی فضلی (۱۴۰۱) است. عامل هفتم یعنی "عامل جغرافیایی و اقلیمی" بر چالش‌های زیست‌محیطی و کشاورزی که عمدتاً رانشی هستند، از جمله خشکسالی، کم‌آبی و شور شدن اراضی تمرکز دارد. این یافته نشان می‌دهد که فرایند مهاجرت در مناطق مورد مطالعه، تنها پیامد ساختار اقتصادی نیست بلکه به تغییرات اقلیمی و فشارهای زیستی نیز تا حدودی وابسته است. مقدار ویژه این عامل برابر با ۱/۶۸۳ و برای مهاجران ترامکان ۱/۸۳۶ است. این عامل ۶/۷۳۳ درصد از سهم واریانس کل متغیرها برای جامعه مبدا و ۷/۳۴۳ درصد برای مهاجران ترامکان را به خود اختصاص می‌دهد. محققانی از جمله حیدری تمرآبادی (۱۴۰۰)، کرمی نسب و شهبازی (۱۳۹۸)، جلالیان و محمدی (۱۳۸۶) نیز بر اهمیت این دسته از عوامل تأکید داشته‌اند. در نهایت، عامل هشتم یعنی "عامل فرهنگی"، به تضادهای فرهنگی و کاهش انسجام اجتماعی در روستا به‌عنوان عوامل رانشی اشاره دارد. طرد آداب سنتی و بروز اختلاف در

میان اهالی روستا از نشانه‌هایی است که زمینه روانی و اجتماعی لازم برای ترک محل سکونت را فراهم می‌کند. طاهرخانی (۱۳۸۱) و یعقوبی و همکاران (۱۳۹۷) نیز این عوامل را در ایجاد انگیزه برای مهاجرت از روستا به شهر مهم دانسته‌اند. در مجموع، مقدار ویژه این عامل برای جامعه مبدأ برابر با ۱/۴۲۲ و ۱/۴۵۸ برای مهاجران ترامکان می‌باشد؛ این عامل به ترتیب ۵/۶۸۸ و ۵/۸۳۳ درصد از واریانس کل متغیرها را برای جامعه مبدأ و مهاجران ترامکان را به خود اختصاص داده است. در مجموع، نتایج تحلیل نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از عوامل کششی و رانشی به صورت هم‌افزا در تصمیم‌های مهاجرتی ایفای نقش کرده‌اند. با این حال، برجسته بودن عوامل شغلی و اقتصادی نشانگر آن است که بنیان مهاجرت روستا - شهری همچنان بر جست‌وجوی معیشت پایدارتر و امنیت اقتصادی استوار است و سایر عوامل بیشتر در قالب تقویت‌کننده یا انگیزاننده عمل می‌کنند.

نکته قابل تأمل تشابه نتایج تحلیل عاملی دو گروه است که براساس مصاحبه‌های اولیه با برخی مهاجران ترامکان، این استدلال قابل بیان است که مهاجران ترامکان با وجود زندگی در شهرها، به دلیل تجربه زیسته در روستاها، آشنایی با مشکلات و چالش‌های اقتصادی (مانند بیکاری، خشکسالی)، کمبود زیرساخت‌ها و احساس تشابه جغرافیایی و فرهنگی با جامعه مبدأ، دیدگاه‌های شبیه و نزدیک با اعضای جامعه مبدأ را حفظ نموده، به‌طوری‌که عوامل کشش و رانش مهاجرت از دیدگاه هر دو گروه تقریباً بسیار مشابه هم بوده است. این در حالی است که این تشابه دیدگاه به واسطه حفظ روابط ترامکانی از جمله تماس‌های مستمر تلفنی، تعاملات در شبکه‌های اجتماعی و بازدیدهای دوره‌ای از زادگاه تقویت می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مهاجرت روستا - شهری یکی از پدیده‌های مهم اجتماعی، اقتصادی و جمعیت‌شناختی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود. ضرورت مطالعه علمی علل و روند مهاجرت روستاییان به شهرها از آن‌رو است که این پدیده پیامدهای عمیقی بر ساختار اجتماعی، اقلیمی و اقتصادی روستاها و شهرها برجا می‌گذارد. نتایج این پژوهش نشان داد که عامل شغلی - درآمدی به‌عنوان مهم‌ترین عامل، تلفیقی از متغیرهای رانشی مانند بیکاری با کشش‌هایی چون دسترسی به مشاغل و درآمد بالاتر شهری است. عوامل رانشی اقتصادی مانند کمبود سرمایه، ضعف اقتصادی کشاورزی و فقدان زمین نیز در فرایند مهاجرت مؤثر است. همچنین، جاذبه‌های کششی آموزش (امکان تحصیلات بهتر) بیانگر نقش اهمیت افزایش سطح تحصیلات در تصمیم به مهاجرت است. از سوی دیگر، انگیزه‌هایی چون مشارکت اجتماعی، کسب موقعیت برتر و پیروی از شبکه‌های خویشاوندی و دوستی به‌عنوان عامل کششی اجتماعی مطرح هستند و سهم مهمی در توضیح رفتار مهاجرت دارند. عامل تبعیض شهر و روستا با احساس نابرابری در دسترسی به خدمات درمانی، اداری و رفاهی خود را نشان داد که نقش مؤثری در تصمیم به مهاجرت دارد. عامل زیرساختی در قالب کمبود تأسیسات زیربنایی، کیفیت نامناسب مسکن در روستا و ضعف حمل‌ونقل از جمله چالش‌های رانشی مهم هستند. پس از آن عامل جغرافیایی و اقلیمی به شکل تغییرات زیست‌محیطی مانند خشکسالی، کمبود آب و زمین‌های شور از عوامل رانشی محیطی هستند که نقش بالقوه‌ای در مهاجرت می‌توانند ایفا کنند که به شدت سایر عوامل نیست. در نهایت عامل فرهنگی به‌عنوان نقصان انسجام فرهنگی، اختلافات و طرد آداب سنتی روستایی سبب تمایل و تصمیم به مهاجرت می‌شود. در مجموع نتایج چندوجهی بودن پدیده مهاجرت، پیوند تئوری‌های کشش - رانش و چارچوب‌های چندعاملی مهاجرت را تأیید می‌کند و حاکی از آن است که عوامل متعددی به صورت هم‌زمان در این فرایند نقش دارند. عوامل اقتصادی، تبعیض شهر و روستا، زیرساختی، اقلیمی و فرهنگی به‌عنوان فشارهای رانشی در مبدأ عمل می‌کنند، در حالی که فرصت‌های شغلی، آموزشی، اجتماعی در مقصد نقش کششی دارند (نگاره ۲).

نگاره ۲- مدل تجربی پژوهش

علاوه بر این، نتایج پژوهش با دیدگاه نظریه پردازان کارکردگرایی، اقتصاد نئوکلاسیک و کنش رانش مطابقت دارد، زیرا بر اساس نظریه کارکردگرایان، مهاجرت انتقال نیروی کار از مناطق کم فرصت (روستا) به مناطق پر فرصت (شهر) را تسهیل می کند تا تعادل اقتصادی برقرار شود؛ همچنین نظریه اقتصاد نئوکلاسیک مهاجرت را به عنوان انتخاب عقلانی برای بهبود درآمد و سرمایه انسانی توضیح می دهد که در عامل های شغلی و درآمدی، اقتصادی و آموزشی پژوهش حاضر مشهود است. از سوی دیگر، در عین اینکه برخی عوامل رانشی و کششی شناسایی شده در این پژوهش، با تأکید نظریه لی بر نقش عوامل اقتصادی و اجتماعی در مهاجرت همخوانی دارند، احساس محرومیت نسبت به دیگران (مقایسه با افراد شهری) نیز از دیگر عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت می باشد. این دیدگاه های نظری در مورد هر دو جامعه مبدا برای تصمیم به مهاجرت و مهاجران ترامکان که به طور بالفعل مهاجرت نموده اند اما رابطه خود را با جامعه مبدا حفظ نموده اند، مصداق دارد.

با وجود آن که در برخی موارد، امکان پیشگیری کامل از مهاجرت جامعه روستایی به دلیل قوی بودن عوامل کششی و رانشی وجود ندارد، بر اساس نتایج این پژوهش می توان امیدوار بود که بتوان از پتانسیل مهاجرت های ترامکانی استفاده نمود تا پیوستگی افراد مهاجر با جامعه مبدا را همچنان حفظ نمود. در این راستا، اجتماعات مهاجران ترامکانی دارای این قابلیت هستند که با جریان و انتقال منابع و سرمایه، دانش، تقویت بازارهای محلی، توسعه زیرساخت ها نقش مهمی در این زمینه ایفاء کنند. در واقع مهاجران ترامکان به دلیل شناخت عمیق از جامعه مبدا، از جمله شناسایی دقیق نیازها و اولویت های اقتصادی و پتانسیل های بومی و محلی با انتقال دانش متناسب با شرایط منطقه و ایجاد شبکه های اقتصادی هدفمند می توانند پروژه های اقتصادی مؤثر و پایداری طراحی کنند که با فرهنگ و نیازهای محلی همخوانی داشته باشد. این سرمایه گذاری های مولد، می تواند فرصت های شغلی جدیدی را برای روستاییان دیگر ایجاد کند و با اتصال تولیدکنندگان محلی به بازارها یا سرمایه گذاران در مقصد، شبکه های اقتصادی ایجاد نمایند. افزون بر این بررسی ها نشان می دهد که مهاجران ترامکان در سرمایه گذاری های عمرانی در روستاهای مبدا خود از طریق ساخت بناهای مذهبی، آموزشی و درمانی و نیز ایجاد کارگاه و کارخانه نقش اساسی داشته اند. هر چند تأکید بر پتانسیل جامعه مهاجران ترامکان ناقض نقش نهادهای متولی دولتی در کاهش عوامل رانشی و افزایش جذابیت محیط های روستایی نمی باشد؛ بنابراین، به منظور کاهش عوامل رانشی و ایجاد جذابیت در روستاها در شهرستان بهبهان، پیشنهاد می شود برنامه های هدفمندی مانند تقویت برگزاری رویدادهای فرهنگی در قالب جشنواره ها، نمایشگاه ها و مراسم سنتی به منظور غنا بخشیدن به حس تعلق و همبستگی و فراهم کردن زمینه حضور پررنگ تر مهاجران در جامعه مبدا، ارائه تسهیلات مالی، وام های کم بهره و ارائه مشوق های مالیاتی یا حمایت های دولتی به مهاجران ترامکان جهت جذب سرمایه آن ها برای حمایت از کارآفرینی و سرمایه گذاری در روستاها در پروژه های توسعه ای، مانند ساخت مدارس، مراکز بهداشتی، یا کسب و کارهای کوچک در روستاها طراحی شوند. نظر به اینکه به طور کلی، پدیده مهاجرت با توجه به شکاف بین امکانات شهر و روستا به امری طبیعی تبدیل شده است، با این حال، اقدامات مذکور باعث سوق یافتن مهاجران به

پدیده ترامکانی مهاجرت شده، به گونه‌ای که ارتباطات با جامعه مبدأ، حفظ شده و چه بسا که مهاجرت معکوس از نواحی شهری به نواحی روستایی اتفاق افتد و بدین ترتیب، به توسعه پایدار نواحی روستایی کمک شود.

منابع

- آقایی‌زاده، ا.، افراخته، ح.، و میره، م. (۱۳۹۰). جستاری در تحولات عوامل مهاجرت روستایی در ایران (مطالعه موردی: شهرستان بندر انزلی). *پژوهشنامه جغرافیایی*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۹۵-۱۲۰.
- اسفندیاری، س.، و نبی‌نیا، ص. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر فقر بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، دوره ۲۶، شماره ۱، صص ۲۷-۱. <https://doi.org/10.30490/aead.2018.65197>
- اکبرپور، م. (۱۳۹۵). واکوی تأثیر شبکه‌های مهاجرت‌های روستایی بر کلان شهر کرج (مطالعه موردی: دهستان کوهسار - شهرستان هشترود). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دوره ۷، شماره ۲۷، صص ۱۱۸-۱۳۱.
- امانپور، س.، شائی، ع.، و حسینی شه‌پریان، ن. (۱۴۰۰). سنجش متغیرهای اثرگذار بر شکل‌گیری مهاجرت معکوس در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دزفول). *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۲۴۵-۲۲۳.
- اکبری، ی. (۱۳۹۹). فهم ذهنی مهاجران از جاذبه و دافعه مقصد و مبدأ مهاجرت: مطالعه موردی مهاجران محله خلیج فارس شمالی تهران. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، دوره ۱۵، شماره ۳۰، صص ۳۲۱-۳۴۲. <https://doi.org/10.22034/jpai.2021.134727.1157>
- الهیاری، م.، توسلی، ا.، و نقوی، م. (۱۳۹۸). بررسی وضعیت کشاورزی و نقش آن در مهاجرت روستایی با استفاده از روش‌های آماری ناپارامتری (مطالعه موردی روستایان شهرستان چارابماق). *راهبردهای توسعه روستایی*، دوره ۶، شماره ۴، صص ۴۷۵-۴۸۴. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.221644.1837>
- بارانی، ن. (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت از روستا به شهر در منطقه مرزی سیستان. *نشریه علمی دانش انتظامی سیستان و بلوچستان*، دوره ۱۱، شماره ۳۴، صص ۹۶-۷۳.
- بگی، م.، اولاد قباد، م.، و میررضایی، م. ب. (۱۴۰۴). نقش توسعه اقتصادی - اجتماعی در شکل‌گیری الگوهای مهاجرتی جوانان. *زیست سیاست و توسعه*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۴۰-۲۱. <https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.63341>
- جعفرمدار قره باغ، ش.، ارمغان، س.، و دانیالی، ت. (۱۴۰۲). تبیین اثرات مهاجرت معکوس بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاهای محال انزل شهرستان اورمیه. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی*، دوره ۴، شماره ۱۳، صص ۵۲-۳۲.
- جلالیان، ح.، و محمدی یگانه، ب. (۱۳۸۶). تحلیل عوامل جغرافیایی مؤثر در مهاجرت‌های روستایی شهرستان زنجان از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵. *پژوهش‌های جغرافیایی*، دوره ۳۹، شماره ۹، صص ۹۹-۸۹.
- جمعه‌پور، م.، و عیدی تراکمه، ه. (۱۳۹۲). پژوهش کیفی درباره کیفیت زندگی مهاجران فصلی نیروی کار جوان روستایی از شهرستان کلکیر به تهران. *توسعه محلی (روستایی - شهری)*، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۳۲-۱۱۱. <https://doi.org/10.22059/jrd.2013.35614>
- حسین‌زاده، ع.، معمری، م.، قربانی، ا.، و مفیدی چلان، م. (۱۳۹۸). عوامل اقتصادی و اجتماعی اثرگذار بر مهاجرت روستاییان مورد: سامان‌های عرفی روستایی حوزه انارچای مشکین شهر. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۲۵۹-۲۴۳.
- ربیعی، ز.، و سلیمانی‌خو، م. (۱۴۰۱). بررسی اثر عوامل درونی و بیرونی بر بازگشت ایرانیان خارج از کشور طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱. *فصلنامه سیاست‌نامه علم و فناوری*، دوره ۱۲، شماره ۴، صص ۶۰-۴۷.
- رستگاری‌پور، ف.، و محمودی، ف. (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل روستائیان به انواع مهاجرت داخلی در شهرستان تربت حیدریه. *دوفصلنامه مطالعات جمعیتی*، دوره ۶، شماره ۲، صص ۲۰۹-۱۸۳.
- رستمعلی زاده، و.، و نویخت، ر. (۱۴۰۲). تأثیر نابرابری‌ها در مهاجرت از مناطق مرزی ایران؛ چشم‌اندازی سیاست‌گذارانه. *نشریه پژوهش انحرافات و مسائل اجتماعی*، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۳۴-۱۰۱.

- رضانی باصری، ع.، مختاری، م.، فولادیان، م.، و مرادی، ر. (۱۴۰۲). عوامل اثرگذار بر جذب مقصد و دفع مبدأ مهاجرت روستایی و واکاوی معانی ذهنی مهاجران. *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، دوره ۲۰، شماره ۲، صص ۱-۲۵.
<https://doi.org/10.22067/social.2023.79998.1273>
- دراهمکی، ا.، مشفق، م.، و محبی، م. (۱۴۰۳). بررسی تأثیر احساس امنیت بر تمایل به مهاجرت جوانان: مورد مطالعه شهرستان آبدانان در استان ایلام. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، دوره ۱۵، شماره ۵۹، صص ۳۹-۷۶.
<https://doi.org/10.22054/qjsd.2023.72173.2457>
- سلیمی، ک.، قدرتی، ش.، و قدرتی، ح. (۱۳۹۹). انگیزه مهاجرت بازگشتی در شهر سقز: دافعه‌های شهری یا جاذبه‌های روستایی. *مطالعات جمعیتی*، دوره ۶، شماره ۲، صص ۲۳۴-۲۱۱. doi: 10.22034/jjps.2021.273867.1098
- شریفی، ع.، و شهنازی، ر. (۱۴۰۲). مهاجرت و توسعه: آورده‌های مهاجرت‌های بین‌المللی برای کشورهای مبدأ. *تداوم و تغییر اجتماعی*، سال ۲، شماره ۲، صص ۳۳۷-۳۰۷. doi: 10.22034/jssc.2023.19871.1075
- شمس‌الدینی، علی. و گرجیان، پروین. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر در مهاجرت روستاییان به شهرها، با تأکید بر شبکه مهاجرت مورد: دهستان رستم دو. *مجله چشم‌انداز جغرافیایی*، دوره ۵، شماره ۱۱، صص ۷۷-۹۲.
- شهری‌ثانی، د.، میرزایی، م.، و محمودیان، ح. (۱۳۹۸). بررسی میزان تمایل به مهاجرت جوانان از استان خوزستان: مسائل متعاقب و عوامل زمینه‌ساز. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۱۴۳-۱۱۹.
<https://doi.org/10.22059/ijsp.2020.76170>
- صادقی جعفری، ج.، و شینی میرزاده، پ. (۱۴۰۲). بررسی تمایل به مهاجرت از ایران و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان). *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۵۹-۲۶. doi: 10.22034/jss.2024.2004302.1778
- قاسمی اردهائی، ع. (۱۳۸۵). بررسی علل مهاجرت روستاییان به شهرها در ایران با فراتحلیل. *پایان‌نامه‌های تحصیلی*، مقطع زمانی ۱۳۵۹-۸۳، روستا و توسعه. دوره ۹، شماره ۱، صص ۸۰-۵۱.
- عزمی، آ.، و تربیتی‌پناه، پ. (۱۳۹۹). بررسی انگیزه‌های مهاجرت ساکنان روستای چغاکبود به شهر کرمانشاه. *مجله جمعیت*، سال ۲۷، شماره ۱۱۱، صص ۶۹-۴۹.
- علی‌بیگی، ج. (۱۳۹۵). بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مهاجرت‌های روستایی شهری در استان ایلام در مقطع زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ (مهاجران روستایی شهر ایلام). *فصلنامه جمعیت*، سال ۲۳، شماره ۹۵، صص ۸۶-۱۰۶.
- طاهرخانی، م. (۱۳۸۱). بازشناسی عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا - شهری با تأکید بر مهاجرت جوانان روستایی در استان قزوین. *آمایش فضا و ژئوماتیک*، دوره ۶، شماره ۲، صص ۶۰-۴۲.
- کریمی‌ان، ر.، کرمی، آ.، و شمس‌الدینی، ع. (۱۴۰۱). عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر مهاجرت روستا - شهر بخش مرکزی شهرستان بویراحمد. *فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، دوره ۱۷، شماره ۱، صص ۲۳۴-۲۰۵.
- کیانی، م.، اسدی، ع.، ورمزیاری، ح.، و براتی، ع. ا. (۱۳۹۶). مدل معادلات ساختاری و تلفیقی علل و پیامدهای مهاجرت روستایی در بخش کیان شهرستان نهاوند. *توسعه محلی (روستایی - شهری)*، دوره ۸، شماره ۲، صص ۳۳۹-۳۵۸.
<https://doi.org/10.22059/jrd.2016.63188>
- نوروززاده، ا. (۱۴۰۱). عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل با روش آمیخته. *روستا و توسعه پایدار فضا*، دوره ۳، شماره ۳، صص ۱۰۱-۸۳.
<https://doi.org/10.22077/vssd.2022.5196.1095>
- محمودیان، ح.، و قاسمی اردهائی، ع. (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی مهاجران و بازتولید فرهنگ مهاجرت در مناطق روستایی: مطالعه‌ای کیفی بر جریان‌های مهاجرت از استان آذربایجان شرقی به استان تهران. *توسعه محلی روستایی - شهری*، دوره ۴، شماره ۱، صص ۱۲۸-۱۱۰.
<https://doi.org/10.22059/jrd.2012.28901>
- محموددینی، س.، و نظری، م. (۱۴۰۰). ماندگاری جمعیت شهرهای جدید و تبیین آن با تأکید بر کیفیت زندگی شهری (مورد مطالعه: شهر جدید صدرا). *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۱۴۱-۱۱۹.
<https://doi.org/10.22059/ijsp.2022.87905>

- مهدویان، س. م. ر.، و اسفندیاری، م. (۱۴۰۰). توزیع درآمد روستایی و اثرات آن بر مهاجرت‌های روستا شهری در ایران. *فصلنامه اقتصاد کشاورزی*، ویژه نامه بهار ۱۴۰۲، صص ۶۲-۴۴.
- موحدی، ر.، و سامیان، م. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان در شهرستان سردشت. *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، دوره ۱۳، شماره ۳، صص ۱۷۷-۱۶۴.
- میرزاصطفی، م.، و قاسمی، پ. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر مهاجرت‌های استانی با استفاده از مدل جاذبه. *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، سال ۱، شماره ۳، صص ۹۶-۷۱.
- یعقوبی‌دوست، م.، و فتحعلی‌پور، آ. (۱۳۹۵). بررسی رابطه عوامل جامعه‌شناختی با تمایل به مهاجرت در شهرستان مسجد سلیمان (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان مسجد سلیمان). *علوم اجتماعی*، دوره ۱۰، شماره ۳۳، صص ۱۸۸-۱۶۷.

- Asfaw, W., Tolossa, D., and Zeleke, G. (2010). Causes and impacts of seasonal migration on rural livelihoods: Case studies from Amhara Region in Ethiopia. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 64(1), 58-7. <https://doi.org/10.1080/00291950903557696>
- Bag, S., and Pati, U. C. (2021). The behavioural economic perspective of looking at distress migration: A case study. *Revista Geintec-Gestao Inovacao E Tecnologias*, 11(4), 1921-1949. <https://doi.org/10.47059/revistageintec.v11i4.2245>
- Ban, P., and Gangal, M. (2024). Economic causes of rural-to-urban migration in Karnali Province of Nepal. *NPRC Journal of Multidisciplinary Research*, 1, 83-93
- Bukar, H. M., Mohammed, H. I., and Ngada, B. J. (2021). Causes and consequences of rural-urban migration in Damaturu, Yobe State, Nigeria. *International Journal of Management Studies and Social Science Research*, 3(3), 282-287.
- Cimba, Z., and Kumshe, M. G. (2011). Causes and effects of rural-urban migration in Borno state: A case study of Maiduguri Metropolis. *Asian Journal of Business and Management Sciences*, 1(1), 168-172.
- Etzold, B. (2017). Mobility, space and livelihood trajectories: New perspectives on migration, translocality and place-making for livelihood studies. In *Livelihoods and Development* (pp. 44-68). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004347182_004
- Fuengfeld, H. (Ed.). (2018). *Migration for Adaptation: A Guidebook for Integrating Migration and Translocality Into Community-based Adaptation*. University of Bonn, Department of Geography.
- Greiner, C. (2010). Patterns of translocality: Migration, livelihoods and identities in Northwest Namibia. *Sociologus*, 60(2), 131-161. <https://doi.org/10.3790/soc.60.2.131>
- Louangrath, P. (2014). Sample size determination for non-finite population. *Southeast-Asian Journal of Sciences*, 3(2), 141-152. <https://doi.org/10.13140/2.1.4785.7286>
- Mendola, M. (2008). Migration and technological change in rural households: Complements or substitutes?. *Journal of Development Economics*, 85(1-2), 150-175. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2006.07.003>
- Nebebe, A. F. (2024). Causes Oof rural-urban migration andemployment challenges in urban Ethiopian. *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 7(4), 2348 – 7968
- Omojuwa, A., and Olukorede, A. E. (2025). The changing effect of religious and moral values on urban-rural migration Iin Nigeria. *Unizik Journal of Educational Research, Science and Vocational Studies*, 2(1), 347-360.
- Peker, K. (2004). The causes and results of internal migration from rural areas: Case of Eastern Anatolia,. *Zemedelska Ekonomika-Praha*, 50(10), 471-476. <https://doi.org/10.17221/5235-AGRICECON>
- Peth, S. (2014). What is translocality? A refined understanding of place and space in a globalized world. *TransRe Blog*
- Peth, S. A., and Birtel, S. (2015). Translocal livelihoods and labor migration systems in Bangladesh. *Environment, Migration and Adaptation-Evidenc and Politics of Climate Change in Bangladesh*, Chapter: 6.
- Porst, L. (2021). *Translocal resilience in a changing environment* (Doctoral dissertation, Universitäts-und Landesbibliothek Bonn).
- Tanle, A., Ogunleye-Adetona, C. I., and Arthor, G. (2020). Rural-urban migration and household livelihood in the Agona West Municipality, Ghana. *Journal of Geography and Regional Planning*, 13(1), 1-18.